

*«SpS skal være lyset i Senterpartiets arbeid»
Senterpartiets Studieforbund gjennom 60 år*

Senterpartiskolen
1962-2022

Innhold

1. Innledning: Senterpartiets Studieforbund – en sprek og framsynt 60-åring!	side	2
2. Kunnskap skal styra riki og land: et politisk opplysningsforbund blir til.	side	3
Studiemateriell	side	4
Kvinnene organiserer seg	side	5
Studiearbeidet organiseres	side	5
3. Studieringer, internasjonalt engasjement, innspill og høringer: Studiearbeidet gjennom 1980- og 1990-tallet.	side	7
4. SpS skal være lyset i Senterpartiets arbeid. Globalisering, studieringer og demokratiprojekt i Tanzania. Studiearbeidet inn i et nytt årtusen: 2000 – 2010.	side	9
5. Nedturer og oppturer for i årene 2011 – 2022: Om et avskiltet studieforbund, en dramatisk slutt for demokratiprojektet i Tanzania - og studiearbeidet mot nye høyder.	side	11
6. SpS og det internasjonale engasjementet	side	16
Nord/Sør-informasjon: SpS og rammeavtalene med Norad		
Samarbeidet med CARE og Senterkvinnene	side	17
Senterpartiets solidaritetsarbeid i Tanzania	side	19
Prosjektet i Magu – Haki na Demokrasia	side	19
Prosjektet i Mtwara – Elimu na Demokrasia	side	21
I den andre fasen fra 2016	side	22
Liste over effekt av Elimu na Demokrasia-prosjektet 2015	side	24
Det nordiske samarbeidet i Förbundet Nordisk Vuxenupplysning	side	25
7. Til avslutning: Senterpartiskolen, den digitaliserte tidsalder og veien videre.	side	27
8. SpS i et nøtteskall: oversikter og nøkkeltall	side	28
Oversikt over styreledere 1962-2022	side	28
Oversikt over studieringer, kurs og studiemateriell 1964-2022	side	29
Nøkkeltall SpS 1992-2022: samle antall studieringer/kurs, studietimer, deltakere, tilskudd	side	37
Nøkkeltall SpS pr år 1992-2022: antall studieringer/kurs, studietimer, deltakere, statstilskudd/opplæringstilskudd og tilskudd fra Norad gjennom rammeavtalene for informasjon.	side	38
Nøkkeltall pr år 1969-1984: antall studieringer/kurs, studietimer og deltakere	side	39
9. Kilder og henvisninger	side	40

1. Innledning: Senterpartiets Studieforbund – en sprek og framsynt 60-åring!

Senterpartiets Studieforbund har gjennom hele 2022 feiret sine 60 år som politisk studieforbund. Jubileet er markert gjennom artikkelserie i Senterpartiets digitale nyhetsbrev til medlemmer, overrekkeelse av nytt studiehefte om Senterpartiets verdier og politikk og kakeservering på partiets Landsstyremøte, innledning på Senterkvinnenes landsmøte, demokratiseminar under årets samling for fylkesstudieledere, produksjon av bildebok fra demokratiprojektene i Tanzania – for å nevne noe. Dette jubileumsskriftet er en oppsummering av Senterpartiets Studieforbund sine første 60 år, og samtidig et blikk mot veien framover. Utfordringene er annerledes i 2022 enn i 1962, men behovet for kunnskapsbygging og livslang læring ligger der fremdeles. Vi tilegner oss kunnskap på andre måter og gjennom andre kanaler enn tidligere, og studieaktivitet og opplæring må tilpasses den tida vi lever i. Dette er også utfordringer som Senterpartiets Studieforbund tar med seg videre, samtidig som vi må bruke erfaringene våre og ta vare på den historien vi er en del av.

Som politisk studieforbund er vår viktigste oppgave å bidra til å vedlikeholde og styrke demokratiet og legge grunnlag for bærekraftig utvikling ved å engasjere og utvikle aktive medborgere, slik det står i Lov om voksenopplæring. Å tilegne seg ny kunnskap, nye erfaringer og ny innsikt er derfor viktig for oss alle. Kunnskap er en driver for personlig utvikling, og derved også næring for sjelen, slik filosofen Platon så det. Derfor er da også mottoet til Senterpartiets Studieforbund slik:

- Kunnskap
- Innsikt
- Utvikling

Senterpartiskolen
Senterpartiets studieforbund

God lesning!

Senterpartiets Studieforbund 2022

Kristin Madsen
Generalsekretær

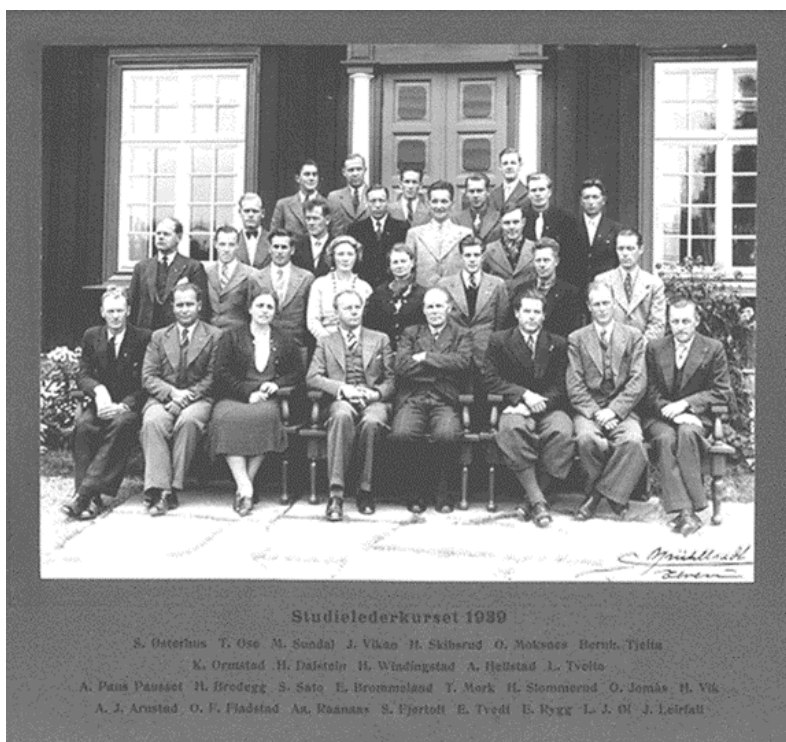
2. Kunnskap skal styra riki og land: et politisk studieforbund blir til

«Kunnskap skal styra riki og land, og yrke skal båten bera» skrev folkeopplyseren, samfunnskritikeren og dikteren Aasmund Olavsson Vinje i 1859. Budskapet er like aktuelt i dag, to århundrer etter Vinjes fødsel. Kunnskap er nødvendig for å kunne fatte gode politiske vedtak. Kunnskap er også bærebjelken i alt organisatorisk arbeid. Samtidig må all kunnskap både vedlikeholdes og utvikles. Derfor må vi være åpne for at det alltid er noe nytt å lære - verden står som kjent aldri stille.

Da Senterpartiet skulle gjenoppbygges etter 1945, ble det nødvendig å sette i gang et stort organisasjonsarbeid hvis partiet skulle overleve. Hovedkontoret understreket stadig at bygdestyrene og grendemannsvervene burde fylles med unge og aktive folk, og at det var mest effektivt å sette ned et utvalg av interesserte ungdommer til å lede og ta ansvar for kunnskapsbygging gjennom opplysningsarbeid og igangsetting av studieringer.

Det ble meldt om god aktivitet i lokallagene, og tallet på kommunevalgliste økte. Arbeidet ga resultater, og partiet hadde en framgang på 65% i forhold til stemmetallet ved valget i 1945. Etter valget ble det avholdt et møte med alle fylkessekretærer, hvor det ble planlagt en stor satsning på ungdoms- og studiearbeid. På dette møtet ble det også diskutert hvordan partiet kunne drive et målbevisst arbeid for å få ungdom inn i verv og posisjoner, hvor de kunne få innflytelse på partiets politikk. Partiledelsen tok initiativet til opprettelse av ungdomsorganisasjonen Bygdefolkets Ungdomsfylking (BUF) høsten 1947.

I 1949 ble den unge fylkessekretæren i Hedmark, Arne Løfsgaard ansatt som sekretær for studiearbeidet. Studiearbeidet sto helt sentralt i utbyggingen av ungdomsorganisasjonen og i aktiviteten blant ungdom. Løfsgaard hadde, sammen med reisesekretær og senere generalsekretær i Senterpartiet Martin Vårvik, hatt et studieår ved de svenske bondeorganisasjonenes samvirkeskole i Songa Säby, hvor de hadde opparbeidet seg kompetanse innenfor organisasjonsskolering, samtidig som de fikk utviklet sitt politiske engasjement. (Hagen, 1998)

Selv om Senterpartiet ikke hadde sin egen studieorganisasjon før i 1962, var partiet tidlig ute med å tilrettelegge for studieaktivitet. Bildet er fra studielederkurs i Senterpartiet i 1939.

Studiemateriell og studieringen som metode

Propaganda og valgarbeid fra 1949 var ifølge innledningen et skrift som måtte betraktes som en mellomting mellom et studiebrev og en brosjyre. Det var ønskelig at skriftet skulle brukes som begge deler, og at alle tillitsmenn - som var betegnelsen den gangen - skulle sette seg inn i innholdet. Ikke minst var skriftet beregnet på studieringene i Bygdefolkets Ungdomsfylking - tidligere Bondepartiets ungdomsgrupper: *...For at ungdommen som nå for første gang organisert vil bli med i valgkamparbeidet skal få det best mulige grunnlag for sitt arbeid vil en rå studieringene til å slutte vinterens arbeid med å gå igjennom dette skriftet og drøfte de spørsmålene som er stilt og ellers måtte melde seg, som det står i innledningen.*

Studiehefter og studiemateriell var viktige hjelpemidler i arbeidet, og det er ikke få hefter som er utarbeidet gjennom SpS gjennom de siste 60 årene. Studieheftene lever fortsatt, og det siste tilskuddet i 2022 heter da også *Senterpartiets verdigrunnlag og politikk*. Siden 2014 har studiehefter og annet materiell vært tilgjengelig digitalt på www.senterpartiskolen.no

Tidlige studiehefter fra BUF.

Foto: Kristin Madsen

Studieringen har vært en av de viktigste bærebjelkene i SpS siden starten. I studieringene har demokratisk deltakelse, dialog og diskusjon gitt utallige bidrag til utvikling av politikk og organisasjon i SpS sine medlemsorganisasjoner. Tradisjonelt tenker vi på studieringen som en liten gruppe som sitter rundt et bord og diskuterer, og arbeider med et emne ut fra en ferdig utarbeidet studieplan. Den vanligste måten å jobbe på er gjennom dialog, spørsmål til diskusjon og erfaringsutveksling. Samtidig er studieringemetoden svært fleksibel og tilpasningsdyktig. Dette så vi f. eks under korona-nedstengingen, da studieringene ble digitale. Slik kunne studiearbeidet fortsette også når det ikke var mulig å møtes fysisk.

Statsstøtten har dessuten gitt kjærkomne inntekter til studiearbeidet. Bare fra 1992 har studieaktiviteten alene bidratt med nær 18 millioner kroner, som har kommet opplæringsvirksomheten i Senterpartiet, Senterkvinnene og Senterungdommen til gode. Fra 1969 til 1974 mottok SpS 80 000 kr i statsstøtte. Omregnet i dagens kroneverdi vil dette si rundt 750 000 kr. I tillegg kommer statstilskudd til studiearbeid fra 1975-1991, som det dessverre ikke har vært mulig å dokumentere. Samtidig er det umulig å tallfeste eller måle *verdien av studieringarbeidet* verken i antall deltakere, studietimer, økonomisk tilskudd eller på annen måte. Aktiviteten i studieringene har drevet både det politiske og organisatoriske arbeidet fremover, og studiearbeid på program har stått helt sentralt. Her har studieringene hatt stor betydning ikke bare for politikktutforming, men også ivaretagelsen av organisasjonsdemokratiet og grasrota i senterbevegelsen. Det å bli hørt, og kunne gi innspill i en omfattende programprosess er både viktig for organisasjonen og for det enkelte medlem. Så er det kan hende *læringen* gjennom studieringene i disse 60 årene som har gitt det aller største bidraget; å bidra til å vedlikeholde og styrke demokratiet og legge grunnlag for bærekraftig utvikling ved å engasjere og utvikle aktive medborgere.

Kvinnene organiserer seg

I april 1949 ble det første egne kvinnemøtet avholdt i Akershus, og det ble jobbet med organisasjonsbygging blant kvinnene i partiet. Arbeidet fikk først uttelling med mer dynamisk vekst mot slutten av 1950-tallet. I 1955 kom Karen Grønn-Hagen fra Hedmark inn som partiets første kvinne på Stortinget. Hun var riktignok ikke den første som ble nominert, for det var nemlig Henriette Schønberg Erken som var den første kvinnen på Bondepartiets stortingsliste. Det var imidlertid først på 1950-tallet Bondepartiet fikk programposter som gikk direkte på kvinnenenes situasjon.

Fra 1957 skjedde det en endring i partiet, med fastere organisert valgorganisasjon og valgledere i kommunene som ble skolert gjennom sentrale samlinger. I årene 1959-1961 ble valgledere fra hele 541 kommuner representert på slike samlinger. Det ble også laget egne kurs for lokale folkevalgte, da skolering av denne målgruppen ble sett på som viktig. Foran valget i 1957 ble det mobilisert, også gjennom bruk av studiearbeid: 373 valgledere i 400 kommuner ble skolert gjennom store firedagers valglederkurs, samt lokale valgledermøter. I 1960 hadde partiet 541 skolerte valgledere over hele landet (Madsen 2001).

Karen Grønn-Hagen
Foto: Stortingets arkiv

Studiearbeidet organiseres

Den 11. juni 1962 var stortingsrepresentant Einar Hovdhaugen, Olina Storsand (Senterkvinnene), Jens Børke (Senterungdommen) og daværende generalsekretær i Sp, Martin Vårvik samlet i et møterom i Stortinget. Dette drøftingsmøtet må i ettertid ses på som starten på det som skulle bli Senterpartiets Opplysningsforbund (SpO), og etter 1978: Senterpartiets Studieforbund (SpS).

Olina Storsand og Einar Hovdhaugen.
Foto: Stortingets arkiv

På møtet den 11. juni 1962 ble det etablert vedtekter og en styreordning med medlemmer fra Senterpartiet, Senterkvinnene og Senterungdommen. Både Senterkvinnene og Senterungdommen skulle ha representasjon i styret, og Einar Hovdhaugen ble første styreleder fra 1962-1967. Senterungdommen var en viktig pådriver i arbeidet, og fire av de seks kursene som ble lansert i 1964 var laget for og av senterungdommer. Det var riktignok noe usikkerhet i Senterpartiet rundt etablering av egen studieorganisasjon. Det ble stilt spørsmål ved behovet for, og nytten rent politisk av å bygge opp en serviceorganisasjon for faglig og politisk skolering. Senterpartiet hadde jo allerede hjelp og støtte fra andre studieordninger, og medlemmene lokalt benyttet seg ofte av primærnæringenes opplysnings- og skoleringsarbeid.

Imidlertid ble det først våren 1967 tatt et initiativ som skulle bringe organiseringen av studiearbeidet videre. Det ble da vedtatt å oppnevne styre, ansette sekretær og ta opp politiske emner. Så det var ført mot slutten av 1960-tallet ble arbeidet i SpO fast etablert, blant annet ved å etablere gode forbindelser og samarbeidslinjer til alle ledd i partiet, samt å framskaffe informasjon om behovet for tjenester. Det ble også arbeidet med å utvikle serviceorganisasjon for politisk skolerings- og opplysningsarbeid, men med målsetning om en mest mulig selvfinansierende organisasjon.

Selv om SpO ble opprettet som organisasjon i 1962, ble det først i 1968 etablert et eget sekretariat. Harald Sundin ble da ansatt som daglig leder, og SpO kunne tilby tjenester til lokallag og andre interesserte rundt om i landet: *«Da jeg tiltrådte som daglig leder av det som den gang het Senterpartiets Opplysningsforbund i 1968, eksisterte Studieforbundet stort sett bare på papiret. Det var drevet litt "forsiktig" studieringsvirksomhet, men partiets medlemmer var stort sett vel forankret i andre organisasjoners studievirksomhet», skriver Harald Sundin i Senterpartiets Studieforbund 30 år. (Sundin 1992).*

I 1971 vedtok landsmøtet i Senterpartiet å endre vedtektene, slik at fylkeslag og lokallag ble pålagt å ha en egen studieleder. Utover på 1970-tallet ble det opprettet studieutvalg både lokalt og på fylkesplan. Det ble jobbet med markedsføring av Senterpartiets politikk gjennom opplysnings- og studiearbeid, og temaer som natur- og miljøvern, desentralisering og u-landsspørsmål kom på dagsorden. Leder i SpO fikk etter hvert fast plass i sentralstyret, og SpO ble presentert på fylkesårsmøter og landsmøter. Ved hjelp av sekretariat, arbeidsutvalg og eget budsjett, kom studiearbeidet inn i mer effektive og selvstendige former.

I oktober 1973 kunne SpO samle alle fylkesstudielederne til kurs på Senterpartiets prinsippprogram. Denne markeringen ble ansett å være en spesiell understreking av at SpO nå var fast etablert i Senterbevegelsen, og hadde fått nødvendig status og respekt blant landets øvrige opplysningsorganisasjoner. Tilslutningen til SpO ble dessuten sett som et forvarsel om valgresultatet for Senterpartiet, da aktivt studie- og opplysningsarbeid i forkant av valgåret ga grunnlaget for gode valg for Senterpartiet. Lov om voksenopplæring (1976) innførte nye regler om godkjenning av tilskuddsberettiget opplysningsorganisasjoner og studieforbund. Senterpartiets Opplysningsforbund endret derfor navn til Senterpartiets Studieforbund i 1978, i tråd med lov og forskrift.

§ 1.
Formål.

Målet for voksenopplæringen er å hjelpe den enkelte til et mer meningsfylt liv. Denne lov skal bidra til å gi mennesker i voksen alder likestilling i adgang til kunnskap, innsikt og ferdigheter som fremmer den enkeltes verdiorientering og personlige utvikling og styrker grunnlaget for selvstendig innsats og samarbeid med andre i yrke og samfunnsliv.

*Lov om voksenopplæring
av 1976 med
formålsparagraf
(faksimile).*

Lov om Voksenopplæring er endret flere ganger siden 1976, siste gang i 2021. I dag lyder formålsparagrafen slik:

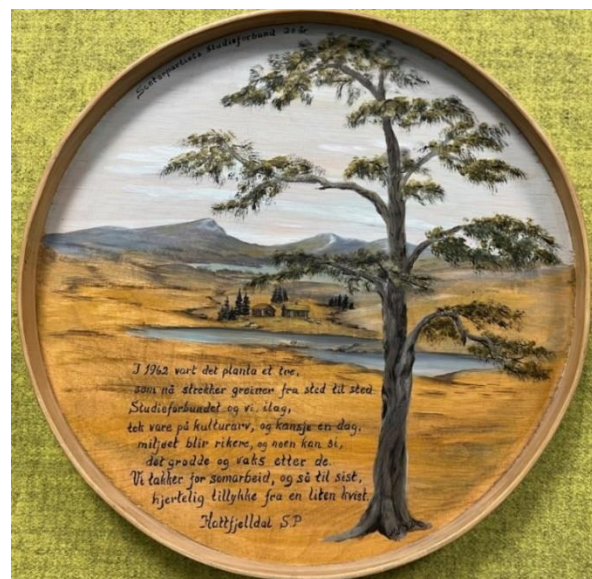
§ 1. Formål

Formålet med denne loven er å fremme livslang læring ved å legge til rette for organisert kursaktivitet ved siden av det formelle utdanningssystemet. Loven skal bidra til motivasjon og tilgang til kunnskap og kompetanse for alle, og slik fremme den enkeltes utvikling og møte behovene i samfunns- og arbeidslivet. Loven skal ivareta opplæring og deltakelse i frivillige organisasjoner, bidra til å bevare et mangfoldig kulturliv og ta vare på kulturarven gjennom læring.

3. Studieringer, internasjonalt engasjement, innspill og høringer: Studiearbeidet gjennom 1980- og 1990-tallet

- *Studieleiarane er ofte svært kreative folk*, skriver Unn Aarrestad, som var landsstudieleder fra 1983 til 1989. Hun beskriver disse årene som utfordrende, interessante og lærerike – en oppgave hun hadde gått til med ikke så lite spenning.

- *Eg fann snart ut at studieleiarane rundt i fylka og lokallaga ofte var svært kreative folk. Dei tenkte praktisk og nytt og var dessutan utruleg koselege og fargerike å vera saman med. Studiearbeidet på alle plan var med, og kopla saman Senterpartiet sin organisasjon med den utøvande politikken*, skriver hun videre i *Senterpartiets Studieforbund 30 år* (1992). Kanskje er dette også essensen av arbeidet i Senterpartiets Studieforbund, gjennom 1980-tallet og fram til i dag. Organisasjon og politikk knyttet sammen, og utviklet gjennom studiearbeid og interesse, i hyggelig og lærerikt samspill med andre.

En hilsen til 20-års jubilaranten SpS i ord og bilde fra Hattfjelldal Senterparti. Foto: Elise Fylling

Studiearbeidet ble brukt som høringer i viktige saker, slik at partiet kunne få tilbakemeldinger. I 1979 ble *Aksjon lokalsamfunn* lansert, som et ledd i forberedelsene til kommunestyrevalget. Det var satt et mål om én studiering i hvert lokallag på hvert av fire temaene distriktspolitikk, skolepolitikk, helsevern/sosialomsorg og energisparing. - *Aldri har studieaktiviteten vært høyere i Senterbevegelsen!* skriver Jan H. Brotnov (1992). *Hvordan bli en god kommunepolitiker?* (1983), *Fremmed i Norge* (1984), *Åpen omsorg* (1986), *Slik ønsker jeg kommunen min* (1987), *Senterideene - grunnsyn og handlingslinjer* (1987) og *Levande lokallag* (1988) er noen av eksemplene på studieringene som var i bruk gjennom 1980-tallet.

Studiearbeidet skapte mye aktivitet, og det ble lagt ned tusenvis av timer i de mange studieringene. Studieaktiviteten brakte erfaringer, ideer og tanker inn i partiarbeidet, både lokalt og sentralt.

- *De politiske partiers studieforbund har en viktig oppgave i arbeidet med å gi opplæring i utøvelse av demokratiske funksjoner i samfunnet. I flere partiers studieforbund står arbeidet med utvikling av partiprogram sentralt. En har erfaring for at partipolitisk studiearbeid aktiviserer og engasjerer politisk interesserte og ansvarlige mennesker og i tillegg rekrutterer mennesker, som i utgangspunktet ikke var politisk interesserte, til samfunnsnyttig innsats*, skriver Brotnov videre.

Dette gjenspeiles godt i SpS sitt arbeid og virke, hvor studieopplegg på partiprogram gjennom årene har bidratt til stor aktivitet, interesse og gode debatter rundt programarbeidet. Slik sett bidrar ikke bare studiearbeidet til å utvikle partiprogrammene, men det gir også viktige bidrag til vedlikehold og utvikling av demokratiet.

EF kom for alvor på dagsorden igjen mot slutten av 1980-tallet. Europadebatten blusset opp etter murens fall, og i forbindelse med EFs arbeid for etablering av en politisk og monetær europeisk union. Dette reiste nye spørsmål og problemstillinger til diskusjon. Allerede i 1989 var hele 120 studieringer påmeldt til EF-kurs og skolering i EF-spørsmål. Slik bidro SpS og studiearbeidet til å løfte både kunnskapsnivå og EF-spørsmål, og svært mange i Senterpartiet visste tidlig hva EF-saken gikk ut på. Studieoppleggene *Norge - EF, ei utfordring* (1988), *Norge i det nye Europa* (1990), *EF-argumentasjon* (1991) og *EF og Den tredje verden* (1992) var viktige bidrag til kunnskapsbygging. Kunnskapen ble så brukt i valgkampene, og var med på å gi gode valgresultater. Ved stortingsvalget i 1993 gjorde Senterpartiet et brakvalg, og kom inn med 32 representanter som nest største parti på Stortinget.

Senterpartiet fikk allikevel kritikk fra politiske motstandere, som mente at Senterbevegelsen hadde manglende internasjonalt engasjement. Dette ble tilbakevist, og i 1986 lanserte SpS kampanjen «*En bedre verden for alle*». Her gikk informasjon om utviklingsland og handling til fordel for disse landene hånd i hånd. Dessuten hadde SpS allerede i 1978 lansert den første utgaven av *Global likestilling - vårt ansvar*, som ble utgitt i flere utgaver tidlig på 1980-tallet. Studieringene *Internasjonal politikk* (1968) og *Avspenning, nedrustning, utvikling, sikkerhet og forsvar* (1981) var også eksempler på skolering i internasjonale spørsmål.

SpS samarbeidet dessuten med Care fra slutten av 1980-tallet, og støttet utviklingsprosjekter både i Niger og Tanzania. Care ble en naturlig samarbeidspartner, fordi deres filosofi hadde fokus på grasrota, gjennom å styrke lokalsamfunn ved hjelp til sjølhjelp. I samarbeidet med Care ble det dessuten utviklet en tradisjon, hvor fylkeslagene samlet inn penger på sine fylkesårsmøter. Mange lokallag benyttet også muligheten til innsamling, og til å informere om Care og arbeidet på FNs internasjonale miljødag 5. juni. Tradisjonen med å markere miljødagen har holdt seg fram til i dag, og er fremdeles levende i mange lokallag landet rundt.

Andre viktige spørsmål i samtida ble belyst og debattert gjennom studieoppleggene *Frihandelsavtalen – vårt ansvar* (1992), *Kommunalt sjølstyre i ei brytningstid* (1994), *Fra Rio til Roa: Lokal agenda 2021* (1995) *Bærekraftig bistand: Handel og menneskerettigheter* (1997) *Husker du?* (kulturhistorie, 1998) og *Hverdagen som folkevalgt* (1999).

Disse eksemplene viser at aktiviteten og engasjementet i studieringene var variert og allsidig, med et spenn fra det lokale til det internasjonale.

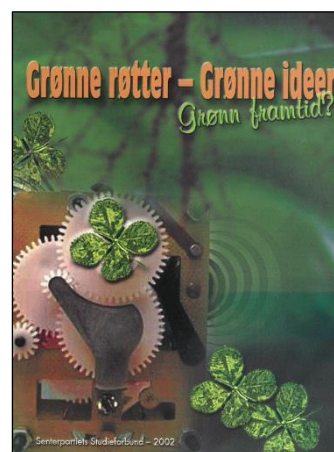
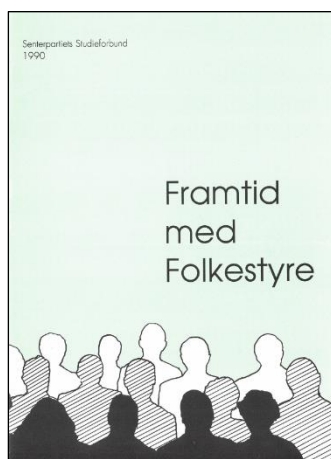
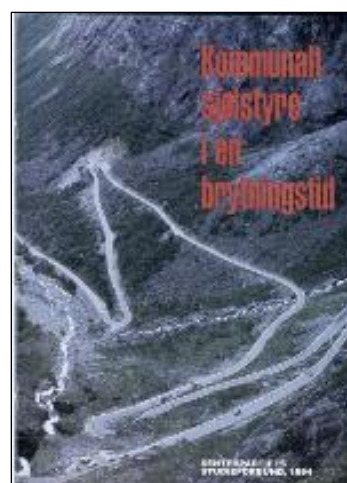
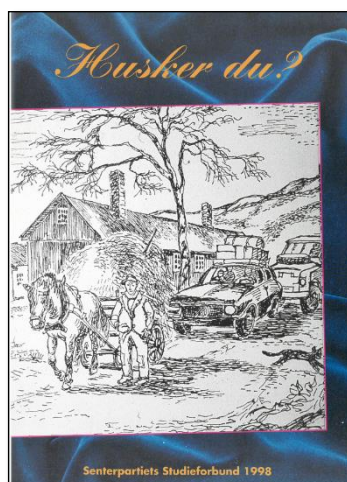
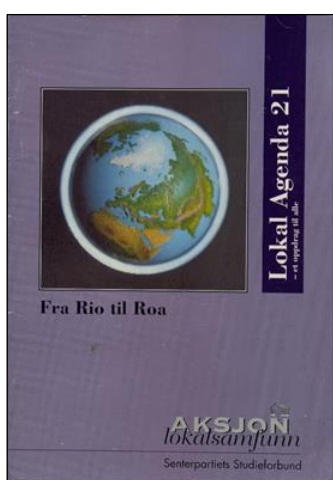
Senterbevegelsen rettet så visst også blikket utover, med interesse for utviklingspolitiske spørsmål og internasjonale forhold. Dette skulle bli enda mer tydelig på 2000-tallet, hvor SpS blant annet fikk ansvaret for å drive Senterpartiets demokratiprojekt i Tanzania.

- *SpO/SpS har sjelden seilt i bare medvind*, skriver Jan H. Brotnov (1992).

I 1991 foreslo et organisasjonsutvalg i Senterpartiet å gjøre om styret i SpS til et utvalg. Dette ble imidlertid avvist av Senterpartiets sentralstyre. Mer kritisk ble det da Lov om Voksenopplæring skulle endres på begynnelsen av 1990-tallet. Hvis forslaget som ble reist her hadde gått gjennom, ville det ha betydd slutten for SpS som selvstendig organisasjon. Nå gikk det ikke slik.

Senterpartiet hadde saksordføreren i den daværende Kirke- og undervisningskomiteen, og fikk inn en begrunnelse for viktigheten av politisk skolering i innstillingen. Stortingsflertallet sluttet seg til innstillingen, og dermed var det fremdeles «liv laga» for de politiske studieforbundene.

I 2006 satte regjeringen, som Senterpartiet var en del av, ned et utvalg for å belyse studieforbundenes rolle som opplæringsaktører og bidragsytere til det frivillige Norge. I 2009 ble ny lov om voksenopplæring vedtatt. I den forbindelse ble det forskriftsfestet et minsteantall på 2 000 studietimer pr år for politiske studieforbund. Dette skulle vise seg å by på problemer for SpS. Det skal også nevnes at politiske studieforbund først ble definert som egen kategori i selve lovteksten, da Lov om voksenopplæring igjen ble endret i 2020.

Et lite knippe studiehefter fra Senterpartiets Studieforbund.

4. SpS skal være lyset i Senterpartiets arbeid. Globalisering, studieringer og demokratiprojekt i Tanzania. Studiearbeidet inn i et nytt årtusen: 2000 – 2010

- *Et levende demokrati forutsetter mange møteplasser der folk kan treffe hverandre og snakke sammen. Møteplasser i hverdagen der det fins muligheter til å få kunnskap, utveksle tanker og ideer og bryte meninger. Grunnpilaren for aktivt samfunnsengasjement er de tusentalls møteplasser som tilbys gjennom foreningsliv, studieforbund og politiske partier, står det i innledningen til SpS sin kurskatalog for 2003.*

Katalogen inneholder ikke mindre enn 27 tilbud om ulike kursopplegg, alt fra kurs i lokalt programarbeid til internasjonale spørsmål. Med temaer som *Annerledeslandet - som ikke er seg selv nok, Unionsstrid i Europa, Mennes Europa – døren lukket for kvinner, Big fish – small fry (om fisket i verdens nest største innsjø, Victoria-sjøen), Menneskerettigheter – en innføring og Økonomisk handlefrihet – bare for de rike?* er blikket også rettet utover mot verden, og en tiltagende globalisering.

Den tradisjonelle studieringen var slett ikke død, og studieringemetoden ble tatt med videre inn i et nytt millennium. Daværende styreleder John Dale og opplæringsleder Anne Marie Leirfall skriver følgende i innledningen til kurskatalogen i 2003: - *Studieringen er ikke gammeldags. Snarere tvert imot. Den byr på en unik pedagogisk form. I studieringens sosiale fellesskap kan vi bli bedre til å lytte, forstå og bli forstått. Studieringen er fleksibel, den er deltakerstyrt, og den gir rom for nye tanker og ideer. I studieringen stiller alle likt. Hver enkelt deltaker sitter inne med erfaringer og kunnskap. Kursmateriellet er basis for studiearbeidet, men den innsikt og erfaring som hver enkelt deltaker har med seg, er like viktig.*

Studieringene ga dessuten god anledning til å diskutere stortingsprogrammene utover på 2000-tallet. Foran stortingsvalget i 2005 var det stor aktivitet på studieopplegget *Senterpartiets program 2005-2009 – debattutkast*. Mange lokallag meldte at de ville ha opptil flere diskusjonsgrupper i ett og samme lag, med studieringen som arbeidsform. I Vestfold og Telemark meldte hvert eneste lokallag inn studieringer på programarbeidet! Evalueringen viste at det ble gjennomført til sammen 277 studieringer i lokallag landet rundt, hvorav 152 sendte innspill til programmet. Programarbeidet engasjerer da som nå, selv om ikke alle benytter muligheten til å gi innspill.

Diskusjonene, debattene og innsikten i programarbeidet er allikevel viktig, fordi studiearbeidet fører til engasjement i lokallagene.

Dette bidrar til læring, innsikt og kunnskap om organisasjon og politikk. Og som et av lokallagene sa det så fint i evalueringen til studiearbeidet på programmet foran stortingsvalget i 2005:

- *SpS skal være lyset i Senterpartiets arbeid.*

Logo 2008/2009

Senterpartiets demokratiprosjekter i Tanzania så også dagens lys tidlig på 2000-tallet. I 2002 etablerte Utenriksdepartementet et nytt program, hvor norske politiske partier kunne søke midler til samarbeid med politiske partier i Sør. Senterpartiet og Senterpartiets Studieforbund så her en mulighet for å etablere et prosjekt i Tanzania, på bakgrunn av flerårig samarbeid med bistandsorganisasjonen CARE i Magu. Med forankring i Senterpartiets verdisyn hvor demokratiet bygges nedenfra, ble det sendt en søknad hvor vi i innledningen kan lese følgende: - *Senterpartiet har til hensikt å etablere et partnerskap med det tanzaniske partiet CCM gjennom et parti-til-partisamarbeid i Mwanza County. Parlamentsmedlem Hon. Chegeni Raphael Masunga, som representerer regjeringspartiet CCM, er vår kontakt i regionen. Denne kontakten er etablert på bakgrunn av at Senterpartiet er involvert i et landsbyutviklingsprosjekt i landsbyen Magu i Mwanza fylke.*

Søknaden ble innvilget, men det ble etablert et tverrpolitisk demokratiprosjekt som involverte flere politiske partier enn CCM, det store regjeringspartiet i Tanzania. Slik ble *Haki na Demokrasia-prosjektet* starten på et 12-årig arbeid med demokratiutvikling på grasrota i Tanzania. I prosjektets første fase deltok tre av de politiske partiene i Tanzania som var representert i parlamentet. Senere kom det til flere partier. Senterpartiets Studieforbund hadde det administrative ansvaret, samtidig som prosjektet var forankret gjennom lokal prosjektorganisasjon. Selve kjernen i prosjektet var demokratiutvikling ved hjelp av folkeopplysning og kunnskapsbygging, med studieringen som verktøy.

Demokratiprojektet skapte engasjement i Senterbevegelsen, og det ble også samlet inn en god slump penger til CARE. Innsamlingene ble organisert på Miljødagen, ved kronerulling, og i andre sammenhenger. Gjennom det første tiåret i det nye millenniet bidro lokallag, fylkeslag og enkeltpersoner med i overkant av 1,3 millioner kroner til CARE sitt arbeid i Tanzania.

Det ble dessuten arrangert studieturer til Tanzania, med besøk både til Senterpartiets demokratiprojekt og til prosjekter i regi av CARE. Mange Senterpartister fikk sitt første møte med Afrika gjennom disse turene, og dermed et innblikk i dette enorme kontinentet. Møtene med mennesker, språk og kultur satte spor, og skapte relasjoner og allianser. Det kom til og med et tanzaniansk/norsk ekteskap ut av en slik studietur, men det er en annen historie.

*Markering av Miljødagen i Suldal 2003.
Foto: Sp lokallag*

5. Nedturer og oppturer for i årene 2011 – 2022: Om et avskiltet studieforbund, en dramatisk slutt for demokratiprojektet i Tanzania og studiearbeidet mot nye høyder.

I 2006 fikk Tron-utvalget i oppgave å vurdere, og komme med anbefalinger til studieforbundenes framtidige rolle og oppgaver. Arbeidet resulterte i NOU 2007:11 *Studieforbund – læring for livet*. Der kom det anbefalinger om overordnede mål for studieforbundene, ny voksenopplæringslov, ny tilskuddsordning og nye godkjenningskriterier for studieforbund. Det ble dessuten antydnet at endring i godkjenningsordningen kunne munne ut i færre studieforbund. Dette skapte bekymring i SpS: - *Vår primære holdning er at det ikke må gjøres endringer i godkjenningskriterier (eller andre endringer) som framtvinger sammenslåing av studieforbund. Skulle dette likevel bli gjort, vil vi på det aller sterkeste henstille om at det også med nytt regelverk lages egne ordninger for de politiske studieforbundene slik at de kan bestå som egne forbund til tross for liten aktivitet sammenlignet med de store forbundene.* (Gjengitt fra høringsbrev fra SpS til NOUen)

Signalene om krav til større aktivitet gjennom flere studietimer, var urovekkende. I høringsvaret argumenterte SpS med demokratiopplæring og skolering i partiene som forutsetning for at det norske demokratiet skulle fungere. Skolering i partiene bidrar til rekruttering av folkevalgte, ble det påpekt. Det ble advart mot sammenslåing av politiske studieforbund – noe som ville vært vanskelig å gjennomføre, siden partienes studievirksomhet var godt integrert i det partipolitiske arbeidet.

Flere av de rene, politiske studieforbundene ble for øvrig lagt ned i tida etter at endringene i Voksenopplæringsloven trådte i kraft i 2010. I dag er det bare Senterpartiet og Venstre som har sine egne studieforbund. Det skal riktignok sies at flere politiske partier har tilknytning til studieforbund gjennom å være medlemsorganisasjon. Om det var endringen av Voksenopplæringsloven, eller andre forhold som førte til nedlegging av noen politiske studieforbund, skal derimot være usagt.

Ny voksenopplæringslov med forskrifter bød på ganske store endringer. Noen av endringene var av mindre betydning, mens andre skulle vise seg å bli mer alvorlige for SpS. En av disse endringene var kravet til godkjente studietimer. Nå måtte de politiske studieforbundene registrere minst 2 000 studietimer som et minstemål. Dette ble det vanskelig å imøtekomme. Fra 2008 til 2010 falt nemlig antall registrerte studietimer i SpS fra 1742 til 234. Utgangspunktet ble derfor krevende, fordi opplæringstilskuddet fra staten heretter skulle regnes ut som et gjennomsnitt de to siste årene. Studieforbundene fikk tre år til å omstille seg, men alle måtte samtidig søke om ny godkjenning. SpS søkte derfor om forlenget overgangsperiode og ny godkjenning, men fikk avslag. I 2012 ble det klart at SpS ville miste godkjenningen som studieforbund – og dermed også retten til statsstøtte for 2013.

Til alt hell hadde SpS penger på bok, og styret tok umiddelbart tak i situasjonen. Det ble raskt bestemt at opplæringstilskudd skulle tildeles kursarrangører, selv uten godkjenning og tildelt statsstøtte. Styret mente det var viktig og pedagogisk riktig å bruke egenkapitalen på å opprettholde kurs- og studieaktiviteten. Alle lokal- og fylkeslag skulle derfor få opplæringsmidler til sine godkjente studietimer, til tross for at SpS var «avskiltet». Dette viste seg å være en klok beslutning, for studietimene som ble registrert bidro sammen med en organisasjonsendring til at godkjenningen kom på plass i løpet av året.

Dermed var det igjen duket for opplæringstilskudd fra og med 2014. Så ble ikke avskiltingen slutten for SpS, men derimot starten på en nesten eventyrlig utvikling i antall registrerte studietimer, med solid toppnotering i 2019.

SpS klarte å «holde skuta flytende», og kurs ble gjennomført også i unntaksåret 2013. Her fra lokallagstyrekurs i Bergen. Foto:

Aktiviteten i SpS gikk sin gang, både med og uten godkjenning. Demokratiprojektet i Mtwara Tanzania, som SpS driftet på vegne av Senterpartiet, hadde fin framgang og progresjon fra starten i 2011/2012. I denne første fasen ble det levert gode resultater, og både partiet, SpS og Norad hadde trua. Resultatene uteble ikke, og projektet levde i stor grad opp til planer og målsetninger. Det grodde og blomstret i de lokale studieringene rundt om i Mtwara, hvor deltagere fra de politiske partiene som var representert i parlamentet, brukte tid og krefter på å sette seg inn i alt fra lokaldemokrati til likestillingsspørsmål. Framtida så lys ut, og flere tusen studieringdeltakere fikk skoloring gjennom projektet. Det ble utdannet studieringledere, og Mtwaras statsforvalter deltok på eksamensfesten, en høytidelig seremoni som ble vist på nasjonalt TV. En ny fase i projektet var både planlagt og finansiert, og alle var klare til videre innsats i demokratiprojektet fra og med 2016.

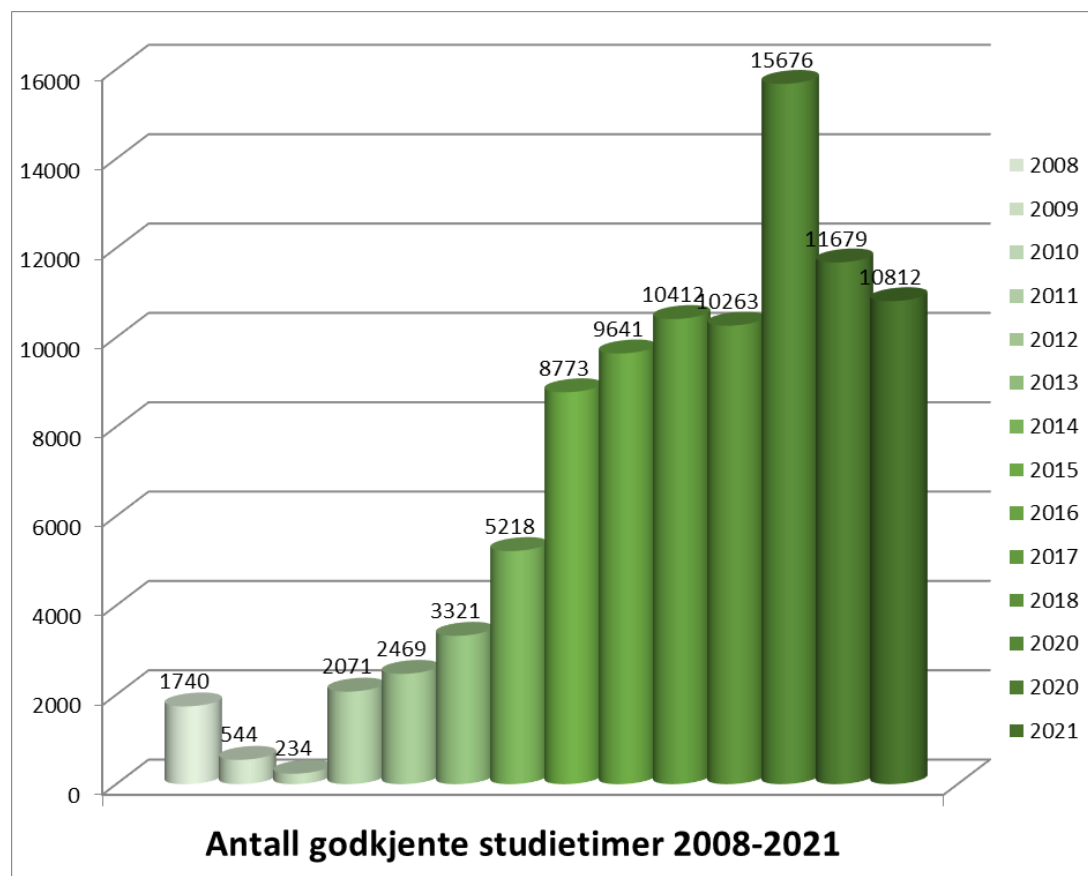
Så kom presidentvalget, og deretter snudde ting svært brått. Folk i sentrale stillinger ble skiftet ut, og statsforvalteren i Mtwara var ikke lenger så velvillig innstilt. Sikkerhetspolitiet dukket opp hos de lokalt ansatte i projektet i Mtwara, og begynte å stille spørsmål. Regjeringspartiet CCM ville heller ikke undertegne en ny, tverrpolitisk avtale om projektet. Det hele endte med totalhavari for projektet, til tross for store anstrengelser og innsats fra mange gode krefter. Fra å drive et projekt som hadde gode resultater, med stor grad av politisk legitimitet opplevde Senterpartiet og SpS å bli «persona non grata» over natta. Sånn kan det dessverre gå når de politiske vindene skifter. Den egentlig grunnen til at det regjerende partiet CCM ikke ville undertegne avtalen, får vi nok aldri vite. Dermed var sluttstreken satt for 12 års arbeid med demokratiprojekter i Tanzania. Det mangeårige samarbeidet med Care tok også slutt med avviklingen av projektet, og dermed engasjementet i Tanzania. Demokratiprojektet er mer detaljert beskrevet i neste kapittel, se side 19 – 24.

Besøk til studiering i Mtwara i 2016, med prosjektleder Inger Bigum, generalsekretær i Senterungdommen Sara Hamre Sekkingstad og generalsekretær i Senterpartiet Knut M. Olsen. Foto: Eline Stokstad Oserud

Studiearbeidet her hjemme utviklet seg imidlertid godt, med økende interesse og stadig flere studietimer. Med en litt annen strukturering av studiearbeidet, og ny godkjenning i 2014 ble det også raskt flere studietimer. Mer av aktiviteten i kommunestyregrupper og kommuneråd ble organisert som studiearbeid, noe som gjenspeilte seg i registrerte, godkjente studietimer. Det ble dessuten laget studiemateriell som var tilpasset arbeidet i kommunestyregruppa, og nytt studieopplegg for ledelse og organisasjon i Senterpartiet - *Det grønne hjulet* - ble lansert. Selv om SpS etter hvert lå langt over minstekravet på 2 000 studietimer per år, mente styret allikevel at det måtte være et mål å registrere stabilt 10 000 studietimer i året.

Grafen viser den gode veksten i antall studietimer over tid. Også i pandemiårene 2020 og 2021 holdt studieaktiviteten seg oppe, selv da det knapt nok var mulig å møtes fysisk til kurs og studiearbeid. Løsningen i denne perioden ble bruk av Teams og andre internettløsninger. Så ble da også 1/3 av alle studietimene i 2021 gjennomført som digitale kurs og studieringer.

Knappe seks år etter NOUen *Studieforbund – læring for livet*, seilte studieforbundene igjen inn i urolig farvann. Daværende VOX, nasjonalt organ for kompetansepolitikk (senere Kompetanse Norge) ønsket mer kunnskap om, og forståelse av studieforbundenes aktivitet. De ville se nærmere på organisering, økonomi og virkninger. Det ble uttrykt ønske om å vurdere muligheter for forbedringer, og å dokumentere effekter av aktiviteten bedre. Flere undersøkelser ble satt i gang fra 2013, og både studieforbundene og tilskuddsordningen ble satt under lupen. Det kom opp mange spørsmål underveis. Skulle studieforbundsordningen regionaliseres? Eller hva med å dele opp ordningen, og splitte på to departementer? Burde alle kurs ha krav til lærer? Hva med en tydeligere føring for bruken av opplæringstilskuddet etter formålet med tilskuddsordningen, og strengere krav til rapportering? Hvordan skulle en ny tilskuddsordning bli, og hvordan ville den slå ut?

Studieforbundene fikk en betydelig jobb med undersøkelser, høringer og stor grad av uvisshet gjennom årene fram til 2021. Voksenopplæringsloven fikk etter en lengre prosess flere endringer, med tilhørende forskrifter og med deling av studieforbundsordningen. Noen studieforbund ble værende i Kunnskapsdepartementet, mens SpS med flere ble overført til Kulturdepartementet.

Som medlem i Voksenopplæringsforbundet hadde SpS heldigvis gode allierte, spesielt i spørsmålet som gjaldt kategorien politisk studieforbund. Det var lenge uklart om denne kategorien i det hele tatt skulle bestå for framtida. Selv om ikke alle endringene var like velkomne, var SpS godt fornøyd med at kategorien *politisk studieforbund* ble tatt inn i lovteksten. Det ville vel vært vanskelig å «avskilte» de politiske studieforbundene for godt, all den tid studieforbundene skal drive sin kursaktivitet på grunnlag av minst ett av følgende overordnede mål etter Voksenopplæringsloven: *å bidra til å vedlikeholde og styrke demokratiet og legge grunnlag for bærekraftig utvikling ved å engasjere og utvikle aktive medborgere.*

I 2022 har vi levd i snart to år med den ny lov og forskrifter, endret tilskuddsordning og tilknytning til nytt departement. Vi har samtidig gått gjennom en pandemi, vi har lært oss å bruke Teams og annet digitalt verktøy, og gjort oss erfaringer på godt og vondt. Senterpartiets Studieforbund er en sprek 60-åring som har tilpasset seg tida, brukt mulighetene, og bygget kunnskap og kompetanse for å møte framtida.

SpS serverte jubileumskake under Sp landsstyremøte, 28. mars 2022. Styremedlem i SpS og studieleder i Senterkvinnene Signhild Stave Samuelsen og Forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe forsyner seg av kaken. Foto: Ragne B. Lysaker.

6. SpS og det internasjonale engasjementet

Nord/Sør-informasjon: SpS og rammeavtalene med Norad

Senterpartiets er gjennom sitt verdigrunnlaget tuftet på er rettferdig fordeling, utjamning og god ressursforvaltning. Da partiet ble stiftet i 1920 var det nok fordeling og utjamning mellom by og distrikt i Norge mest i fokus. Etter hvert ble naturlig å heve blikket utover landegrensene, og overføre den samme tankegangen til forholdet mellom rike land i nord og fattige land i sør.

Gjennom mange år mottok SpS hvert år informasjonsmidler gjennom Norads rammeavtale. Disse midlene blir brukt til informasjonstiltak sentralt, i fylkene og lokalt. Formål var å øke interessen for Nord/Sør-spørsmål innenfor Senterbevegelsen, for økt kunnskap og forståelse rundt disse spørsmålene. Arbeidsmetodene var varierte, og omfattet blant annet studiekampanjer, studieringer, konferanser, seminarer, materiell, generelt informasjonsarbeid, studieturer – og ikke minst markering av FNs internasjonale Miljødag.

Verdens miljødag ble etablert i 1972 for å øke folks bevissthet omkring miljøspørsmål, og markeres den 5. juni hvert år. I 1987 ble Senterpartiet, Senterkvinnene og Senterungdommen enige om å markere Miljødagen, og samtidig samle inn penger. Flere bistandsorganisasjoner ble derfor invitert til et møte for å presentere seg, med tanke på et mulig samarbeid. På bakgrunn av dette ble det bestemt at Senterbevegelsen ønsket å kanalisere engasjementet inn i et praktisk prosjekt, og CARE Norge ble valgt som samarbeidspartner.

De fleste i Senterpartiet ble etter hvert kjent med aktivitetene på Verdens Miljødag. I begynnelsen solgte for eksempel mange lokallag granplanter til inntekt for et treplantingsprosjekt som CARE drev i Niger. Etter hvert ble det gitt støtte til et landsbygdutviklingsprosjekt i Magu, Tanzania. Samtidig var Nord/Sør-arbeidet langt mer enn å samle inn penger. SpS jobbet hele tiden med å bygge opp kunnskap og engasjement i fylkes- og lokallaga, gjennom fokus på rettferdig fordeling, utvikling og ressursforvaltning i et Nord/Sør-perspektiv.

Brosjyre til Miljødagen 2017.

For å få en litt fastere organisering og plassere ansvaret for Nord/Sør-arbeidet i fylkeslagene, ble det opprettet en ordning med egne Nord/Sør-kontakter. Det var dessuten et ønske om å desentralisere aktivitetene, slik at informasjonsstøtten kunne komme hele organisasjonen til gode. SpS mente at det var viktig å bygge opp bred kompetanse om Nord/Sør-spørsmål i hele landet. Innenfor rammen av avtalen med Norad ble det mulig å støtte lokalt engasjement rundt om i lokallagene. Slik ble det gjennomført mange møter og seminarer om Nord/sør-spørsmål, både i lokallagene og i SpS sine medlemsorganisasjoner. SpS deltok også aktivt i det mangeårige samarbeidet i Rorg, de vil si de Rammeorganisasjonene som ble tildelt informasjonsstøtte.

Årlige Nord/Sør-seminarer var også en viktig aktivitet i rammeavtalen. Nord/Sør-seminarene tok blant annet opp temaer som gjeldskrise i u-landene, situasjonen for verdens flyktninger, overnasjonale handelsorganisasjoner (WTO) og hvordan de påvirker u-landa sine muligheter til å skape økonomisk vekst i eget land og egen region. Disse seminarene ble arrangert i Norge, men midlene fra Norad gjorde det også mulig å hente inn samarbeidspartnere fra sør.

På Nord/sør-seminaret i 2004 deltok to innledere fra prosjektet i Magu, Tanzania, Appia Mkoba og Mwajoma Kyaze. De snakket henholdsvis om kvinners situasjon i området, og CAREs opplysningsarbeid blant prosjektdeltakerne med hensyn til HIV/AIDS.

Samarbeidet med CARE og Senterkvinnene

Skrevet av Inger Bigum

Samarbeidet med CARE startet en gang på åttitallet etter tørkekatastrofen i Sahelområdet i Afrika (et belte fra øst til vest mellom ørkenen i nord, og de mer fruktbare områdene i sør). CARE Norge var blant annet involvert i treplantingsarbeidet i Niger. Senterpartiets Studieforbund var på jakt etter en samarbeidspartner, og valget falt på CARE etter en høringsrunde med andre organisasjoner. Så, fra midten av åttitallet, på, eller rundt, Verdens miljødag 5. juni, sto senterpartister på stand og solgte norske treplanter til inntekt for planting av lokale tresorter i tørkeområdene i Majiadalene i Niger. Det ble også samlet inn penger til et agroskogbruksprosjekt i Maradi, Niger. Senterkvinnene fikk i tillegg midler gjennom TV-Aksjonen Kvinner i den Tredje Verden 1989 til å drive et treplantingsprosjekt for kvinner, også i Maradi. Den naturlige samarbeidspartneren der var også CARE Norge. Dette prosjektet gikk over tre år, og utviklet seg/endret seg fra å være et rent treplantingsprosjekt til å introdusere et helt nytt konsept for spare- og låneaktiviteter.

Den nytilsatte prosjektlederen, Moira Eknes, forsto ganske raskt at kvinnene ikke var så interesserte i å plante trær – spesielt ikke de trærne som mennene ville ha! Kvinnene ønsket å forbedre sine inntekter ved å selge produkter basert på ting de høstet, veldig ofte bearbejdede produkter. Prosjektet utviklet derfor en ny form for sparing og låning, men basert på den tradisjonelle kvinnesparingsmetoden, ved at det ikke ble innført midler/penger utenfra. Alt kom fra kvinnene selv, hvor enn små beløpene var. Dette prosjektet fikk navnet Matu Masa Dubara. Fra å være et lite prosjekt, er det blitt en bevegelse som nå har mer enn 200 000 deltagere over hele Niger. Etter å ha blitt nesten latterliggjort i begynnelsen av andre NGOer, er denne metoden blitt anvendt av de fleste NGOer fordi det er så lite svinn og tap av midler, i motsetning til banklån. CARE Norge kom tidlig inn i denne prosessen, og drev prosjektet fremover i flere år.

I Niger, gjennom samarbeidet med CARE, ble det også arrangert studieturer, en eller to på åttitallet, og opptil flere på 90-tallet. I februar/mars 1992 var det storfint besøk både til kvinneprosjektet i Maradi, og til resultatet av treplantingsprosjektet i Majiadalene. Gruppen besto av leder for Senterkvinnene og Stortingsrepresentant Ragnhild Queseth Haarstad, Landssekretær for Senterkvinnene, Aslaug Unneberg, Senterungdom Kristin Fadum, og Inger Bigum fra CARE Norge, med Moira Eknes i Maradi.

I 1998 besluttet SpS å skifte fokus fra Niger til Tanzania. Da hadde man fulgt opp arbeidet til CARE i Niger i mange år, og hadde behov for å lære om et nytt område i Afrika. Det ble derfor besluttet å støtte et agroskogbruksprosjekt i Magu, nord i Tanzania. Etter det geografiske skiftet, ble det arrangert årlige studieturer til området. Og fra 2005 ble disse også kombinert med besøk til Senterpartiets Demokratiprojektet i samme område. Studieturene fortsatte en gang i året til Demokratiprojektet i Mtwara, samt et CARE prosjekt enten rundt Dar es Salaam eller på Pemba.

Gjennom de årlige turene har mange senterpartister fått innblikk i og forståelse for, problemstillinger folk på landsbygda i Tanzania har i hverdagen. Det har vært lærerike turen for oss nordmenn, og også interessante for de som får besøk. Utveking av ideer og bedre forståelse av kulturer kan bare være positivt.

Spare- og lånegruppe, Tanzania 2005. Foto: Britt Kåsin

Senterpartiets solidaritetsarbeid i Tanzania

Skrevet av Inger Bigum, prosjektleder for Senterpartiets demokratiprosjekter i Tanzania

SETERPARTIETS DEMOKRATIARBEID I TANZANIA – HISTORIEN FORTALT

Norsk Senter for Demokratistøtte ble opprettet som et prøveprosjekt i 2002 for å støtte fremveksten av stabile flerpartidemokratier i Norges hovedsamarbeidsland og samarbeidsland for utvikling. I 2006 ble NDS omdannet til en selvstendig, partipolitisk nøytral, paraplyorganisasjon for de norske partiene med representasjon på Stortinget. Grunntanken var at norske politiske partier besitter erfaringer og kunnskap som politiske partier i nye og svake demokratier kan dra nytte av. Erfaringsutveksling i form av seminarer, kurs og opplæringsprogrammer tilrettelagt av norske politiske partier og politiske partier i Sør var en sentral del av arbeidet.

Senterbevegelsen hadde siden 1998 vært engasjert i Tanzania gjennom sitt samarbeide med Care Norge ved å støtte et utviklingsprosjekt i Magu, Mwanza regionen. Gjennom dette samarbeidet ble det også opprettet kontakt med det lokale parlamentsmedlemmet fra regjeringspartiet, CCM, Raphael Chegeni, som helt fra begynnelsen ønsket assistanse for et utviklingsprosjekt for sin NGO, CODRA.

Så, da NDS ble opprettet i 2002, så man en mulighet til å få dette til. Det ble sendt inn søknad om et forprosjekt/forundersøkelse for å ta kontakt med ledelsen i CCM, samt lokal ledelse i Mwanza. Deretter ble det sendt en foreløpig søknad om et prosjekt der eneste partner ville være CCM. Dette ble avslått av NDS, som mente at for å bygge demokratiet, burde man også styrke opposisjonen. Kjernen i Senterpartiets demokratiarbeid var folkeopplysning: bruk av studieringmetoden for å formidle kunnskap til grasrota i de politiske partiene som var med i prosjektet.

Prosjektet i Magu – Haki na Demokrasia

Senterpartiet sendte så inn en ny søknad der partnerne i prosjektet var CCM, CHADEMA og CUF. Selve prosjektet var det samme: opplæring av grasrota i demokrati ved bruk av studieringmetoden. Dette prosjektet ble godkjent og kunne starte opp i Norge i mars 2005, med besøk på Landsmøtet i Senterpartiet i Kristiansand fra lokale representanter fra de tre partiene, samt prosjektleder i Tanzania, Raphael Chegeni.

Prosjektstart i Magu, 17.mai 2005

Foto: Senterpartiet

Første workshop i Magu ble holdt 17. mai. Da hadde de tre partiene valgt ut de første studieringlederne som fikk sin første av mange opplæringer i Magu.

Arbeidet gjort i forkant var at studieringlederne skulle ha etablert sine grupper som de selv skulle lære opp i etterkant av de to årlige opplæringene i Magu. Prosjektet vokste fordi det hvert år ble valgt ut nye studieringledere som begynte på syklusen med opplæring i de forskjellige trinnene med studiehefter.

Prosjektet kunne ha fortsatt sitt virke, men våren 2009 kom det voldsom kritikk mot NDS som institusjon. Dagens Næringsliv publiserte en rekke med artikler der det ble hevdet at de norske partiene bevilget penger til seg selv. Dette var det en viss sannhetsgehalt i. Senterpartiet hadde kritisert dette, og i den forbindelse foreslått enten å styrke administrasjonen i NDS, eller å overføre forvaltningsansvaret til Norad. Det ble blant annet pekt på sløsing av penger ved å avholde seminarer på dyre hoteller. Da saken ble publisert satt Anne Marie Leirfall (daværende generalsekretær i Senterpartiets Studieforbund) og undertegnede på en trestamme utenfor Teachers Training Centre-rommet i Magu. Der var det ikke mye luksus!!

Utviklingsministeren nedla NDS nesten på dagen. Alle partiene måtte avslutte sine prosjekter. Senterpartiet argumenterte for å holde på ut året for å ferdigstille årets opplæring, ettersom vi hadde et flerårig prosjekt. Resultatene i lokalvalget høsten 2009 ville være viktige for å kunne vise til prosjektets måloppnåelse. Dette ble tillatt, og i sluttrapporten kunne vi vise til gode resultater. Dessverre fikk vi aldri fatt i den offisielle rapporten for lokalvalget, men vi brukte tall fra partiene selv.

I 2008 hadde Senterpartiets prosjekt blitt evaluert. Evalueringen var kritisk til sammenblandingen mellom CCM og CODRA, og hevdet at den tanzanianske prosjektlederen Chegeni brukte prosjektet for egen og sitt eget partis vinning. Men evalueringen måtte innrømme at dette ikke hadde hatt negative effekter på grasrot nivå der prosjektet kunne vise til gode resultater.

Utenriksdepartementet fikk i 2009 By- og regionforskningsinstituttet NIBR til å evaluere NDS og demokratistøtteordningen. Siste halvår av 2009 og begynnelsen av 2010 var det stadige møter mellom partiene.

Norad ble gitt forvaltningsansvar for demokratiprojekter, og alle partier hadde så møter med Norad for å diskutere veien videre. Senterpartiet hadde formulert et dokument med kommentarer til begge evalueringene, og hadde et meget langt og innholdsrikt møte med ledelsen i Norad før søknad om forundersøkelse i desember 2010 til nytt prosjekt ble sendt inn.

Formidling og fasilitering av studiemateriell var en viktig del av demokratiprojektet. Her er prosjektets tanzaniansk-norske medarbeider og kulturtolk Appia Mkoba i aksjon.

Foto: Senterpartiet

Senterpartiet hadde hele tiden vært klar over den uheldige koblingen med Chegeni, CCM og CODRA. Men, vi innså at det ville ikke blitt noe prosjekt uten Chegeni. Imidlertid, i løpet av prosjektperioden vi blitt kjent med lederne fra opposisjonspartiene. Disse hadde informert oss om det ganske nyetablerte Tanzania Centre for Democracy, TCD, som var eid av alle politiske partier med representasjon i Parlamentet, og som ble betraktet som den eneste reelle flerpartiinstitusjonen i Tanzania. Vi hadde hatt møter med TCD fra år 2007 der vi diskuterte muligheten av å starte opp samme type grasrotprosjekt i en annen region, og med TCD som koordinator.

I forprosjektet i desember 2010, ble en delegasjon fra Senterpartiet, sammen med to representanter fra hver av de fire politiske partiene med representasjon i Parlamentet (CCM, CHADEMA, CUF og UDP), enige om det geografiske området å starte opp et prosjekt i. Dette på basis av omforente kriterier, samt besøk til to utvalgte områder, og et todagers seminar i etterkant. Valget falt på Mtwara Rural District i Mtwara Region. En region som hadde vært tilsidesatt i mange år, og der behovene var størst.

Prosjektet i Mtwara – Elimu na Demokrasia

Som nevnt ovenfor hadde Sp siden 2007 vært i kontakt med Tanzania Centre for Democracy, TCD, som ble etablert i 2005 av de politiske partiene med representasjon i parlamentet. Denne organisasjonen ville være en ideell koordinator for et nytt demokratiprojekt. I 2010 fikk vi midler fra Norad til en forundersøkelse for å etablere samme type prosjekt som i Magu. Det var en prosess der partiene i TCD, på basis av omforente kriterier som at alle partiene skulle ha en struktur i området, og at området skulle være blant de minst utviklete, valgte ut to mulige områder. En delegasjon fra Norge, sammen med representanter fra de tanzanianske partiene og TCD sekretariat besøkte disse i desember 2010. Det ble konkludert med at Mtwara var området som var best tilpasset kriteriene. Mtwara var et til da et «glemt» område med lavt kunnskapsnivå.

I juni 2011 fikk vi innvilget en 3-årig søknad om å implementere Elimu na Demokrasia-prosjektet i Mtwara Rural District, Mtwara Region. I prosjektet i Mtwara unngikk vi noen sammenblanding og favorisering av regjeringspartiet ved å bruke TCD som koordinerende organisasjon. TCD ansatte så først en person, og etter hvert en person til for å veilede og følge opp prosjektdeltagerne i felt. Det var likevel et godt forhold mellom prosjektet og regjeringspartiet ved District Commissioner, DC. Prosjektet fikk etter et par år tilbudt å ha sitt kontor i bygningen der DC hadde kontor. Dette var et trygt og godt sted å være, og leien var meget beskjeden sett i forhold til markedsleie.

Prosjektet vokste, hvert år ble 40 nye studieringledere opplært, og dannet sine grupper. I slutten av den første treårsfasen, høsten 2013, sendte vi inn søknad for ny fase, der også opplæring i lese- og skriveferdigheter skulle bli en del av prosjektet. Dette så vi nødvendig da vi hadde funnet ut at det var mange kvinner, og selv unge menn, som ikke kunne lese og skrive. Dette var nytt i forhold til Magu. Men, grunnet den politiske situasjonen i Norge, med en ny regjering, var hele demokratstøtteordningen på nytt i fare, og vi fikk bare anledning til å sende inn en minimal søknad basert på ett års forlengelse, og ingen nye aktiviteter.

*Studiering i arbeid,
Mtwara. Foto: Eline
Stokstad Oserud*

Vi kunne høsten 2015 søke om en ny, fireårig fase: 2016 – 2019, dette for å få med oss resultatene fra lokalvalget 2019. Resultatene derfra ville vise i hvor stor grad prosjektet hadde nådd sine mål. Det var også, endelig, en ny aktivitet: opplæring i lese- og skriveferdigheter, dette i samarbeid med Institute for Adult Education. IAE hadde ansvar for all voksenopplæring i Tanzania. I tillegg var det flere deltagere i og med at det nå var fem partier med i prosjektet. Disse ville være de fem partiene som etter valget i 2015 hadde representasjon i parlamentet: ACT, CCM, CHADEMA, CUF, NCCR.

Prosjektet kunne vise til gode resultater i sin første fase. Spesielt lokalvalget i 2014 beviste at prosjektet hadde økt kunnskapsnivået og deltagelsen i lokal styre og forvaltning, samt kompetanse innen hvert politiske parti. Dette ble styrket også ved det nasjonale valget i 2015, der representanter på ward-nivå blir valgt.

I den andre fasen fra 2016

Den andre fasen startet med at den lokale styringsgruppen bestående av de fem partisekretærene på District nivå, sekretærene for kvinnefløyene og ungdomsfløyene, samt de to feltansatte, organiserte informasjonsmøter med de lokale lederne i de to nye «wards» der prosjektet skulle starte opp i 2016.

Dernest ble det foretatt et besøk til Tanzania av den norske styringsgruppen bestående av generalsekretærene i Sp, Sk, SUL og SpS, samt to medlemmer av kjerneteamet for å formelt starte opp andre fase av prosjektet, og samtidig ha samtaler med TCD og ledelsen i de politiske partiene for å underskrive samarbeidsavtalen for den nye fasen.

Oppholdet i Mtwara ble kronet med «Graduation Ceremony» for studieringledere årgang 2012. District Commissioner holdt en tale der hun roste prosjektet for å gi «civic education» til grasrota, noe myndighetene ikke kunne klare. Det var stor interesse også fra den nasjonale TV-stasjonen.

I Dar es Salaam ble det avholdt møter med TCD, TCD tekniske komité og fire av de fem partiene partnere i prosjektet. Det lyktes ikke TCD å få til et møte med regjerende partiet, CCM, slik at delegasjonen fra Sp måtte reise tilbake til Norge 1. mai uten å få underskrevet kontrakten med CCM.

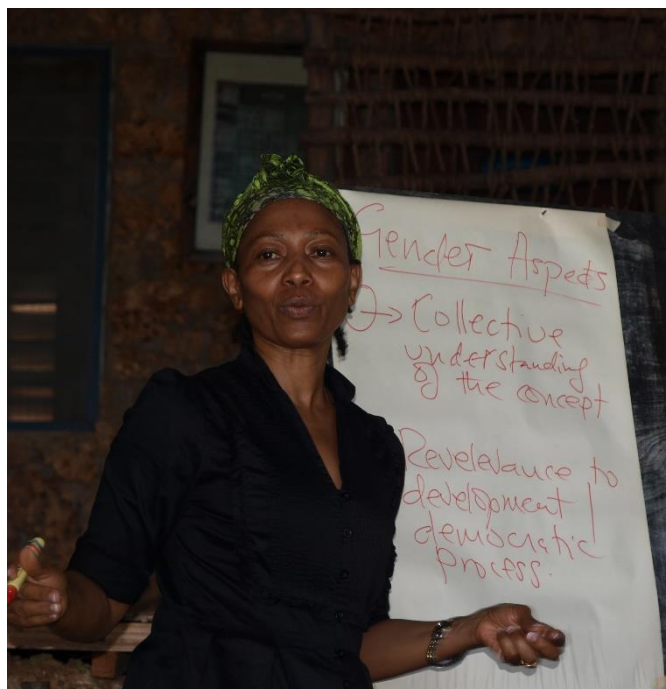
Resten av året var vi i konstant kontakt med TCD for å finne en løsning på problemet. Til slutt måtte vi informere TCD og de partiene som hadde skrevet under samarbeidsavtalen om at vi måtte avslutte prosjektet ettersom ikke alle partiene i parlamentet hadde skrevet under avtalen. Vi var i løpende kontakt med Norad om situasjonen.

Prosjektet ble avsluttet ved at to medlemmer av kjerneteamet reiste ned i mars 2017 og holdt møter med TCD og de politiske partiene for formelt å avslutte. Det ble også avholdt møter med Tanzania Gender Networking Programme, TGNP, og Institute of Adult Education, IAE, for formelt å avslutte også med disse. Teamet besøkte også den Norske Ambassaden, som også hadde vært informert under hele prosessen.

Kort oppsummert så kan vi konkludere med at prosjektet har fungert godt, og kanskje for godt i et patriarkalsk samfunn. Vi fikk rapporter om at flere kvinner og ungdom var aktive under lokalvalget i 2014, både som velgere, kandidater og også valgt inn i styre og stell på underlandsby og landsbynivå. Veldig mange av de som ble valgt inn var prosjektdeltagere, enten studieringledere eller deltagere i gruppene. Prosjektdeltagere ble også valgt inn i posisjoner i sine respektive partier, slik at vi kan si at prosjektet bidro til å øke kunnskapsnivået både i lokal styring og i partiene.

I prosjektet ble det produsert følgende studiehefter på kiswahili: Lederskap og Demokrati, Administrasjon, roller og ansvar på underlandsbynivå, Administrasjon, roller og ansvar på landsbynivå, Administrasjon, roller og ansvar på «ward» nivå, «Gender», «Local Elections Regulations and Corruption Pitfalls».

128 studieringledere, halvparten kvinner og halvparten menn, en god del unge, fikk opplæring i studieringmetoden, og hvordan formidle innholdet i disse studieheftene til sine gruppe-medlemmer. Gruppene hadde opptil 20 medlemmer, og brukte tre år på å bli ferdige med studieheftene. Lokalvalgheftene kom i tillegg.

Kjønnsroller var det viktig tema i prosjektet. Her fra workshop med TGNP, Tanzania Gender Networking Programme. Foto: Senterpartiet

Gruppe-medlemmene har også videreformidlet kunnskapen til sine nære familievenner og naboer. Noen startet uformelle grupper slik at kunnskapen spredde seg. Det ble dessverre klart etter den norske styringsgruppens besøk i april 2016, at CCM ikke var klar til å signere på den nye samarbeidsavtalen. Ledelsen i de andre fire partiene hadde signert på de separate møtene vi hadde med dem, men vi fikk ikke møte CCM, og fikk heller ikke senere noe signatur til tross for flere henvendelser gjennom TCD. Det ble gitt diverse begrunnelser for dette.

Det er vanskelig å kunne si med sikkerhet hva som er den egentlige grunnen til at vi ikke fikk underskrift på kontrakt fra CCM. Det er klart at prosjektets suksess kan ha blitt sett på som en trussel for regjeringspartiet. Det ble også et lederskifte i CCM i november 2015. Dessverre ble det ikke mulig å fortsette det tverrpolitiske demokratiarbeidet på grasrota slik den politiske situasjonen utviklet seg i Tanzania. Senterpartiet avsluttet derfor Elimu na Demokrasia-prosjektet i mars 2017. Dette ble derfor slutten på 12 års arbeid med demokratiutvikling på grasrota i Tanzania.

LISTE OVER EFFEKT AV ELIMU NA DEMOKRASIA PROSJEKTET 2015

A) LOKALVALGET 14 DESEMBER 2014

1 Analyse av valget i landsbyer i Mtwara der prosjektet arbeider

Generelt:

- Det var jevnt over mange flere kvinner og ungdommer som stilte som kandidat. Dette har vi fått bekreftet av de lokale myndighetene som sier at dette skjedde på grunn av kunnskapen disse hadde fått gjennom prosjektet.
- Flere kvinner stilte til valg på lik linje med mennene i stedet for å gå for «special seats» som er lettere å få til!

Landsbynivå:

- Antallet ungdommer som ble valgt til landsbyledere er økt fra 6 ut av 20 (siste lokalvalg) til 14 ut av 32 denne gangen.
- 13 landsbyledere (ut av 32) er studieringledere eller deltagere
- Ingen kvinnelige landsbyledere hverken i 2009 eller 2014
- Det er en markant økning i ungdommer som ble valgt inn i landsbyrådene, fra 18% i 2009 til 46% i 2014
- Det er en mer beskjeden økning av kvinner som ble valgt inn i landsbyrådene, fra 34 til 35%
- Studieringledere/deltagere utgjør 21 % av alle medlemmene i landsbyrådene
-

Underlandsby (hamlet) nivå:

- Andelen kvinnelige «hamlet» ledere er nesten tredoblet, fra fem til femten prosent.
- Andelen unge ledere har også økt kraftig. Disse utgjør nå halvdelen av alle lederne på «hamlet» nivå.
- Ut av totalt 94 «hamlet» ledere er 23 studieringledere/medlemmer

2 Sammenligning med prosjektlandsbyer og andre landsbyer

Dersom en sammenligner prosjektlandsbyene med landsbyer utenfor prosjektet, ser man at færre ungdommer og færre kvinner er valgt inn i på alle nivåer i landsbyer utenfor prosjektområdet. Valgdeltagelsen er også markant høyere i prosjektlandsbyene.

B) PRESIDENT- OG PARLAMENTSVALGET OKTOBER 2015

I Tanzania velges det også representanter på «ward» nivå sammen med parlamentsmedlemmer og president, selv om «wards» er en del av den lokale strukturen nærmest fylkesnivå slik at man kan betegne det som kommunenivå. I valget i 2015 ble mange studieringledere valgt inn «ward council», deriblant 3 kvinnelige studieringledere. Dette var nesten sensasjonelt! Et medlem av styringsgruppen ble også valgt som «ward councilor», dvs styreleder.

C) EFFEKT PÅ SAMFUNNSNIVÅ

Grunnet kunnskap oppnådd gjennom deltagelse i studieringer kan følgende observeres:

- Mange studieringledere og deltagere er valgt inn i skole- og helsekomitéer i sine lokalsamfunn
- Prosjektdeltagere er nå aktive pådrivere for å sikre at de påskrevne møter avholdes i lokalsamfunnet
- Prosjektdeltagere er også pådrivere for å rette opp feil og eller misforståelser skjedd på landsbynivå fordi lederen ikke hadde den nødvendige kunnskap. Et litt ekstremt eksempel er studieringen som gikk helt til topps til District Commissioner for å forlange at landsbylederen deres skulle la dem se landsbyregnskapet.

Det at så mange prosjektdeltagere har oppnådd posisjoner i sine lokalsamfunn ser vi som en styrking av kunnskapsnivået i lokalsamfunnene og samtidig som en styrking av lokaldemokratiet.

D) EFFEKT INNAD I PARTIENE:

Mange studieringledere/deltagere fikk, gjennom de interne partivalgene i løpet av 2014, posisjoner i sine partier på grunn av prosjektet - noe som bidrar til mer kunnskap og erfaring i partiene.

E) EFFEKT PÅ INDIVID- OG FAMILIENIVÅ:

Kvinner i prosjektet:

- Har mer selvtillit
- Deltar på møter i lokalsamfunnet
- Deltar mer aktivt på disse møtene
- Bedrer sin stilling i husholdet
- Har mer oversikt over husholdets økonomi
- Blir tatt med på råd om hvordan bruke fortjeneste ved salg av cashewnøtter

Menn i prosjektet:

- Har begynt å hjelpe til med henting av vann og ved
- Tar kvinnene med på råd om bruk av fortjeneste ved salg av cashewnøtter
- Forlanger nå å sjekke landsbyens økonomi (noe de tidligere ikke visste)
- Gir råd til andre som ikke er deltagere i prosjektet
- Forteller sine partifeller om studieheftene, og gir eller låner dem bort for å diskutere

Det nordiske samarbeidet i Förbundet Nordisk Vuxenupplysning

I 1970 ble FNV - Förbundet Nordisk Vuxenupplysning stiftet, som et nordisk samarbeidsorganisasjon for studieforbund med flere. Daværende forbundsrektor Olle Edholm ved Studieförbundet Vuxenskolan var en pådriver i dette arbeidet (Falugård 2021). SpS ble medlem i 1979. Harald Sundin ble viseformann i 1981, og formann – som det het den gangen – fra 1982. Sundin (1992) forteller at det utarbeidet ulike typer samarbeidsprosjekter; i form av konferanser, gjensidige besøk og studiemateriell. Men han nevner også tilbakeholdenhet, som kanskje hadde noe å gjøre med organisasjonenes størrelse og virkefelt. Dette varierte jo fra land til land. Imidlertid stabiliserte også dette seg, og samarbeidet i FNV ble det en del av virksomheten, som også etter hvert nedfelt i SpS sine vedtekter, som en del av styrets oppgaver.

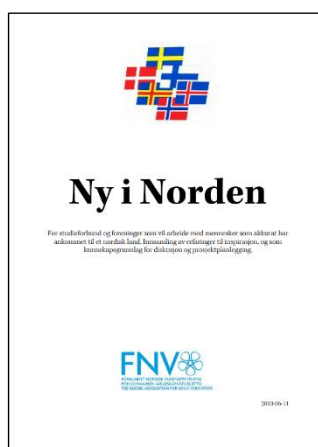

Årsmøtene i FNV går på omgang i de nordiske landene. I 2016 var SpS vertskap på årsmøtet sammen med Studieforbundet kultur og tradisjon.

Sundin skriver:...»Å kunne samarbeide over landegrensene representerer store verdier, selv om man ikke umiddelbart kan lese resultatene ut av tiltaksstatistikken.»

Det er vel slik SpS også har sett verdien i det nordiske samarbeidet i mer enn 40 år. Læring, også mellom organisasjoner, skjer gjennom dialog og erfaringsutveksling. Slik at det også vært i FNV-samarbeidet, og slik er det fremdeles.

Det har vært et rikt utbytte personlig for de som har deltatt i ulike kurs, seminarer og prosjekter – men også SpS som organisasjon har dratt nytte av samarbeidet. Som praktiske eksempler kan nevnes oppbygging av programmer for organisasjonsopplæring, hvor SpS ved flere anledninger har hentet inspirasjon og kunnskap fra nordiske kolleger i FNV-familien.

To eksempler på materiell som deles gjennom Senterpartiskolen, med utgangspunkt i FNV-samarbeidet. Ny i Norden var et FNV-prosjekt som resulterte i ei håndbok for studieforbund og foreninger som vil arbeide med mennesker som akkurat har ankommet til et nordisk land. *Plats för samtal – Handbok för dig som vill bidra till förändring, utveckling og fria tankar* (originaltittel) er en håndbok utgitt av Studieförbundet Vuxenskolan, som også er medlem i FNV.

Det baltisk/nordiske prosjektet Motivation to Grow (2014-2016) er et av flere eksempler på prosjektarbeid i FNV og medlemsorganisasjonene opp gjennom årene. *Motivation to Grow* handlet om ungdom som faller ut av skole og arbeidsliv – og om hvordan frivillige organisasjoner som studieforbund kunne arbeide med slike problemstillinger. FNV var initiativtaker, og SpS stilte med prosjektleder.

*Formgivning av logo:
Kristin Madsen*

Høsten 2021 var Norge, SpS og Kultur og Tradisjon vertskap da lederforum og årsmøte ble avholdt hos Senterpartiet i Akersgata 51. Nylig utnevnt nordisk samarbeidsminister Anne Beathe Tvinnereim hilser til forsamlingen, flankert av Raymond Svensson (generalsekretær FNV) og Signhild Stave Samuelsen, delegat fra SpS. Foto: Kristin Madsen

7. Til avslutning: Senterpartiskolen, den digitaliserte tidsalder og veien videre

«Senterpartiskolen går nå fra en ide-, konsept- og planleggingsfase og inn i oppbyggings- og gjennomføringsfasen. Dette notatet beskriver planen for oppbygging og gjennomføring av kompetansebygging i Sp-skolen fram mot lokalvalget i 2011» skriver Knut M. Olsen og Erlend Fuglum, daværende styreleder og generalsekretær til Senterpartiets arbeidsutvalg i 2009.

Tanken var at Senterpartiskolen skulle være et opplegg for modulbaserte kurs, for å bygge kompetanse innen lederopplæring, medietrening, rollen som folkevalgt, politiske temaer med mer. Kursmodulene skulle bygges opp som en kombinasjon av politisk og organisatorisk kompetanseheving. Målet var å nå ut til medlemmer, tillitsvalgte og organisasjon for å øke motivasjonen for kompetansebygging. Senterpartiskolen måtte naturlig nok gå i takt med Senterpartiets arbeid og drift. Ved hjelp av et toårshjul skulle kurs planlegges og utvikles for å møte skoleringsbehov så raskt som mulig etter årsmøter og valg. Valgkomiteer og nominasjonskomiteer skulle også få tilbud om skolering i god tid før de skulle i gang med sitt arbeid. Også politisk skolering ble lagt opp i samsvar med aktuell samfunnsdebatt og viktige temaområder.

Kurs for valgkomiteene ble det første temaet i Senterpartiskolen. Det ble laget et eget kursopplegg for valgkomiteer i fylkene, som bestod av en samling for valgkomiteledere og et studiehefte. Hftet ble tilgjengeliggjort digitalt på Senterpartiets intranett, samtidig som det også ble distribuert på papir. Så ble det utviklet lederkurs på lokallags- og fylkesnivå, samt kurs for nominasjonskomiteer og om et eget tilbud for nye medlemmer. Det ble dessuten gitt tilbud om kurs i valgkamparbeid, og kurs med politiske temaer som innvandring og integrering, EU/EØS-spørsmål, idelogi og velferdsstat.

I 2013 ble det opprettet en ny struktur for Senterpartiskolen, i tråd med den digitale utviklingen. Studiehefter og annet materiell ble nå gjort tilgjengelig på www.senterpartiskolen.no for fri nedlasting. Det ble dessuten utviklet et nytt organisasjons- og ledelseskurs. *Det grønne hjulet* hadde en basismodul for lokallagstyre, og en videregående modul for fylkestyrene. Dette kursopplegget ble videreutviklet digitalt, og tilbudt som et eget e-læringskurs i 2020 og 2021.

I forbindelse med covid-pandemien ble det dessuten arrangert webinarer, som var en ny metode i Senterpartiskolen. E-læringskurset ble dessverre ingen suksess, med kun få deltakere. I 2022 jobbes det videre med Senterpartiskolen, gjennom å skulle tilby kombinerte studieopplegg hvor mikrolæring, dvs. små digitale kunnskapsbiter skal prøves ut sammen med studiehefter, samlinger, webinarer og andre pedagogiske metoder. Slik vil Senterpartiskolen fornye seg, legge til rette for fortsatt kunnskapsbygging i senterbevegelsen, og forhåpentligvis vokse videre også inn i tida som kommer.

Senterpartiskolens logo anno 2010 (til venstre) og 2022.

8. SpS i et nøtteskall: oversikter og nøkkeltall

Oversikt over styreledere 1962 -2022

Einar Hovdhaugen	1962-1967
John Klokkehaug	1967-1974
Oddbjørn Snøfugl	1974-1975
Kari Haug	1975-1977
Bjørn Unneberg	1977-1979
Aslaug Fadum	1979-1983
Unn Aarrestad	1983-1989
Tove Kari Viken	1989-1993
John Dale	1993-2009
Knut M. Olsen	2009-2010
Per Kristian Skulberg	2010-2011
Hilde Furuseth Johansen	2011-2016
Ivar Odnnes	2016-2018
Marit Knutsdatter Strand	2018-2022
Kathrine Kleveland	2022 -

Kathrine Kleveland, styreleder i jubileumsåret.

Foto: Senterpartiet

Studieringer, kurs og studiemateriell 1964-2022

Grunnsyn og ideologi

Senterungdommens grunnkurs, 1. utgave (2 kurs)	1964
Senterungdommens presentasjonskurs (Odd M. Tingstad)	1964
Senterpartiet og Senterideene (John Dale)	1973
Senterpartiets prinsipp-program, 2. utgave	1973
Senterungdommens grunnkurs, 2. utgave (O. Snøfugl)	1973
Det grønne alternativ (Harald Berggrav, Cultura Forlag)	1974
Senterungdommens grunnkurs, 3. utgave	1977
Senterpartiet - ide og handling (John Dale)	1977
Senterpartiets prinsipp-program, 2. utgave	1983
Senterungdommens grunnkurs, 4. utgave	1984
Senterideene - grunnsyn og handlingslinjer (John Dale)	1987
Utkast til ideologiprogram for Senterungdommen	1988
Senterpartiets prinsipp-program av 1985	1992
Senterpartiets ideologiske utfordringer (bl.a. Marit Arnstad, Jacob Jerwell, Georg Apenes, Heidi Sørensen)	1994
Grønne røtter – Grønne ideer. Grønn framtid? (John Dale, Dagfinn Sundsbø, Tom Christophersen)	2002
Framtida i fokus	2006
Diskusjonshäfte for Senterideologi	2012
Senterpartiets verdigrunnlag og politikk	2022

Organisasjonsarbeid

Senterungdommens styrekurs	1964
Presse- og PR-kurs (Per Skaaraas)	1971
Senterpartiet - Senterbevegelsen	1975
Slik arbeider organisasjonen (2 kurs), 1. utgave	1975
Informasjon - Presse/PR	1979
Grendemannen (Jon Leirfall)	1984
Bruk lokalavisa! (Jarle Skoglund)	1985
Slik arbeider organisasjonen (Geir Lahnstein), 2. utg.	1987
Levande lokallag (Heidi Engeset)	1988
Vi blar i organisasjonshåndboka! (Erling Aas-Eng)	1990
Vi lager medlemsavis (Ståle M. Schjelderup)	1990
SUL-skolen del 1: Møteteknikk (C. F. Kolderup)	1991
Målstyrt virksomhetsplanlegging i lokallaget	1991
Bli kjent med Senterungdommen!	1992
SUL-skolen del II: Kommunikasjon (C. F. Kolderup)	1993
Levende lokallag (Janne Smørødal, Inge Bartnes)	1998
Informasjons- og pressearbeid i Sp (Torvild Sveen)	2002

Medlemsavis i Senterungdommen (Liv Jorunn Balto)	2002
Plei etterveksten! (Liv Jorunn Balto og Erling Sande)	2004
Senterpartiet på nett (Kåre Bjørnerås og Ragne B. Lysaker)	2005
Ny i Senterungdommen	2005
Hvem skal lede (2. utgave Erlend Fuglum)	2010
Skriv Senterpartiets historie	
Senterpartiets Studieforbund 50 årsjubileet 2012	2012
Det grønne hjulet - et kompetanseløft for organisasjon og ledelse i Senterpartiet trinn 1(Kristin Madsen)	2013
Senterpartiet for deg som er ny (Kristin Madsen)	2014
Det grønne hjulet trinn 2 (Kristin Madsen)	2014
Tradisjonelt mediearbeid, nye arbeidsmåter (Christina Søgård og Kristin Madsen)	2014
Kvinner i politikken (Eline Oserud Stokstad og Kristin Madsen)	2018
Ta vare på lokallagets historie. Senterpartiet nær folk i 100 år. Studieheftet til jubileet i 2020.	2019
Sosiale og digitale medier i din politiske hverdag	2019

Samfunnslære

Bygdesamfunnet i omforming (Einar Hovdhaugen)	1964
Det lokale demokrati	1970
Lokalsamfunnet vårt i fortid og framtid (Kari Haug)	1970
Håndbok i Senterstrategi for å skape levende lokalsamfunn	1972
Oljen i samfunnsmaskineriet (Jan H. Brotnov, Cultura)	1975
Korleis redde bygdene våre?	1978
Distriktspolitikk (Aksjon lokalsamfunn, del 2)	1978
Levende lokalsamfunn	1978
Overvekst eller likevekt? (Olav Benestad)	1979
Rotfeste og framtid (Jofred Stortrøen, Cultura Forlag)	1980
Forslag til lokalpolitisk plattform	1980
Lokalpolitisk program for Senterungdommen	1983
Senterungdommens politiske punktprogram	1983
Alternativ framtid (Senit nr. 4/83, Cultura Forlag)	1984
Statlig næringsstøtte i distriktene (utvalgsinnstilling)	1985
Norden finns	1987
Befolkningsutviklingen - de nye distriktsproblemene	1987
Norge - EF, ei utfordring (John Dale)	1988
Norden innför 2000-talet	1989
Norge i det nye Europa (John Dale)	1990
EF-argumentasjon (John Dale)	1991
EF og Den tredje verden (K. Hillestad, Jan H. Brotnov)	1992

Norge og EF-Unionen (John Dale)	1993
Oversikt over EF/EU/EØS (Per Lyder Frøvoll, Frode M. Lindtvedt)	1994
Senterungdommens hovedutfordringer fram mot år 2000 (Sigbjørn Gjelsvik m.fl.)	1995
Annerledeslandet (Anne K. Grimsrud, Per Olaf Lundteigen)	1998
Ny kurs – men hvordan? (Kjell Dahle)	1998
Schengen – nei takk! (Steinulf Tungesvik, Terje Riis-Johansen)	1999
Unionsstrid i Europa (John Dale)	2001
Ditt distrikt (bl.a. Geir Pollestad, Borgny Grande)	2002
NOU 2003:19 Makt og demokrati (studieplan Per Jordal)	2004
Å tolke sin samtid- et viktig grunnlag for politiske vegvalg	
Studieplan med utgangs punkt i Johan J. Jakobsens biografi "Makten og æren" om Nils Trædal (1879 – 1948	2008
EU-toget på blindspor? Grønt signal for et annet samarbeid i Europa.(Cathrine Strindin Amundsen og John Dale.	
Studieheftetilrettelagt av Gina Maria G. Østmoe)	2010
Innvandring og integrering etter 22.juli (Gina Maria G. Østmoe m.flere)	2011
Veien videre for norsk samferdsel. Et studiehefte om prinsipper og prioriteringer for samferdselspolitikken	2012
Eit samfunn i endring – grunnlag for politikk	2013
Reformer i kommunesektoren? Studiehefte bygget på delinnstilling fra arbeidsgruppe i Senterpartiet	2014
Nye kommuner, nye lokallag? Partimessige konsekvenser av kommune- og fylkessammenslåinger (Kristin Madsen)	2014
Kommuneplanen – det viktige styringsverktøyet	2015
Nærhet og demokrati (Temahefte 1 Kunnskap om politikk)	2015
Flyktninger og integrering (Temahefte 2 Kunnskap om politikk)	2015
Temme med tillit. En politikk for mindre demokrati. (Temahefte 3 Kunnskap om politikk v utvalgsleder Anne Beathe Tvinnereim)	2016
TTIP og TISA (Temahefte 4. Kunnskap om politikk)	2016
Hva er et land? Nasjonalstatens renessanse	
Senterpartiets internasjonale utvalg. (Temahefte 5 Kunnskap om politikk)	2017
Ansvarlighet og tillit framfor kontroll og byråkrati (Temahefte 6 Kunnskap om politikk Tillitsreformutvalget v leder Anne Beathe Tvinnereim)	2018
Norsk verdiskaping på norske ressurser (Temahefte 7 Kunnskap om politikk Arbeidsgruppe ledet av Ola Borten Moe)	2018

Miljø og ressurser

Vern om våre naturressurser	1969
Vern om våre jordressurser (Johan J. Jakobsen)	1969
Grunnkurs om energi, 1. utgave	1976
Energisparing (Aksjon lokalsamfunn, del 3)	1978
Energikonsekvensanalyser (Jan H. Brotnov)	1979
Trygg energipolitikk (Svein Sundsbø, Jan H. Brotnov)	1980
Grunnkurs om energi, 2. utgave	1983
ENØK i kommuner og fylker, 1. utgave (Hans Otnes)	1983
Grunnkurs om energi, 3. utgave (Jan H. Brotnov)	1984
ENØK i kommuner og fylker, 2. utgave (Hans Otnes)	1986
Norge etter Tsjernobyl (Jan H. Brotnov)	1987
På ny kurs for et bedre miljø (Jan H. Brotnov)	1989
Energiframtid - vårt ansvar (Senterungd., red. av Jan H. Brotnov)	1992
Felles jord – felles bord (Senter for internasjonale kvinnespørsmål)	1992
Lokal Agenda 21 – fra Rio til Roa (Idébanken v/ Kai Arne Armann)	1996
Ei ny ulvetid? (Knut Aabø, Per Olaf Lundteigen, Bjørg Skalland, Erik Otto Narverud, Per Lyder Frøvoll)	1998
Mat – mer spennende enn vi liker (Landbruksforlaget)	2002
Miljø og ressursforvaltning i pakt med naturen – et studiehefte om miljø- og ressurspolitikk for ei grøn framtid	2013
Miljø og klima – berekraftig bruk	2017

Likestilling og utviklingsspørsmål

Global likestilling - vårt ansvar, 1. utgave	1978
Reis Senterkjerringa!	1979
Global likestilling - vårt ansvar, 2. utgave	1980
Global likestilling - vårt ansvar, 3. utgave	1981
Kvinnepolitisk handlingsprogram	1981
En bedre verden for alle (Jan H. Brotnov, Cultura)	1985
Kvinner og EF (red. Brita M. Gulli)	1993
Bærekraftig utvikling (Jan H. Brotnov)	1994
Over landegrensene (Gølin Leirfall)	1996
Bærekraftig bistand (bl.a. Johanne Gaup, Kalim Siddiqui, Gunnar Garbo, Sharif Harir, Marit Arnstad, Steinar Lem)	1997
Senterkvinnenes manifest 1998	
Kokebok for kvinner i politikken (Johanne Gaup)	2001
Kong Salomo og Jørgen Hattemaker (studieplan v/ Unn Aarrestad)	2001

Menneskerettigheter – en innføring (Knut V. Bergem, Gunnar M. Karlsen, Beate Slydal - Humanist Forlag)	1998
Menneses Europa – døren lukket for kvinner (Helle Hagenau, Inga Marte Thorkildsen, Ågot Valle, Anne Kjersti Toft)	1999
Økonomisk handlefrihet (bl.a. Herborg Bryn, Inger Fadil, Aksel Nærstad, Steinar Lem)	2002
Big fish – small fry (Eirik G. Jansen, Senter for utvikling og miljø)	2002
For en dollar om dagen (Rannveig Naustvoll)	2005
Vi skal til Tanzania! Et hefte om en studietur og minner for livet. (Elise Fylling)	2013
Bærekraftig utvikling mot 2030? FNs handlingsplan for verden – vårt felles ansvar (Kristin Madsen)	2021

Helsevern og sosiale spørsmål

DU, JEG og de sosiale fakta	1964
Eldreomsorg i Norge	1971
Håndbok i sosialpolitikk (kommunalkurs, del 3)	1974
Familiepolitikk	1976
Kriminalitet i Norge	1978
Helsevern / Sosialomsorg (Aksjon lokalsamfunn, del 4)	1978
Tilleggspensjon og sykepenges til omsorgspersoner	1980
Kjernefamilien og barns oppvekstvilkår	1981
Helse- og sosialtjenesten i kommunene, 1. utgave	1981
Helse- og sosialtjenesten i kommunene, 2. utgave	1983
Lov om helsetjenesten i kommunene (Inger S. Enger)	1983
Familien som enhet (Sigurd Skirbekk)	1984
Trygdefinansiering (Steinar Juel)	1985
Personbeskatning (Svein Sundsbø)	1985
Familiemeldinga (Anna Kristine Jahr Røine)	1985
Åpen omsorg (Anne Enger Lahnstein)	1986
Innstilling fra kriminalpolitisk utvalg	1990
Fra liten til nesten voksen (Bente Sand, Åslaug Haga, Anna Kristine Jahr Røine)	1993
Eldreomsorg – femte generasjon i krise (John Dale)	1996
Omsorgsrasjonalitet – fremtidens fornuft (Else Skjønberg, Fokus)	1996
År til livet – liv til åra Ny politikk for framtidens eldreomsorg	2013
Ny i Norden - en håndbok (FNV-prosjekt, oversatt fra svensk)	2015

Kultur og utdanning

12-årig skole for alle (Håkon B. Landråk, Cultura)	1971
Håndbok i skolepolitikk (kommunalkurs, del 4)	1975
Skolepolitikk (Aksjon lokalsamfunn, del 1)	1978
Senterbevegelsens kulturpolitikk (Dagfinn Sundsbø)	1979
Skolepolitisk program, 1. utgave (utvalgsinnstilling)	1980
Skolepolitisk program, 2. utgave	1981
Senterungdommens skolepolitiske program	1981
Ungdomskultur, del 1: Å være ung er for jævlig (1.utg.)	1981
Ungdomskultur, del 2: Ungdom, ansvar, medbestemmelse	1983
Fremmed i Norge (Marit Lamark Næss og Ingrid Røstad)	1984
Det nye mediasamfunnet - hva koster det? (Solveig Ruud)	1984
Mediapolitikk (Senterpartiets mediapolitiske utvalg)	1986
Det utdanningspolitiske programmet	1986
Ungdomskultur, del 1 (2. utgave)	1986
Oss - og ingen andre (Gølin Leirfall Saksvik)	1987
Historiske røtter - vilkår for vekst (Leirfall, Dale)	1989
Kultur – vegen til eit rikare liv (Ingebjørg Erikstad)	1996
Husker du? (Gølin Leirfall)	1998
Utdanningspolitisk manifest (bl.a. Frøydis Huseby, Bjørn Arild Gram, Ole Andre Myrvold,)	1998
Fri frivillighet – lokallaget i sentrum (Voksenopplæringsforbundet)	2000
Den digitale revolusjonen (Frode Gjerde)	2000
Nordisk kystkultur (Forbundet Nordisk Voksenopplysning, FNV)	2000
Taterne – livskampen og eventyret (Thor Gotaas)	2001
Senterpartiets historie (May-Brith Ohman Nilsen, Roar Madsen)	2002
En skole for alle (Senterungdommen)	2004
Ta makta der du bor (Borgny Grande)	2004
Staten og den norske kirke. NOU 2006:2 (Studieplan Unn Aarrestad og Marit Tingelstad)	2006
Skole (Studiehefte Senterungdommen)	2015

Næringsliv

Norsk landbruk - utvikling eller avvikling? (O. Brox)	1970
Potetproduksjon og potetomsetning	1978
Avviklingsbonden og hans "representantar" (Gjerm. Haga)	1978
Oljevirksohmheten og norsk samfunnsutvikling	1981
Senterpartiet og konsesjonsloven	1982
Ein framtidsretta oljepolitikk (utvalgsinnstilling)	1983
Skog for framtid - framtid for skog (utvalgsinnst.)	1985
Arbeid der du bor (Sigurd Ole Ruud)	1985
Levende landbruk-drøm eller virkelighet? (H. Buttedahl)	1990
På ny kurs for full sysselsetting (Fritz W. Holthe)	1994
Næringsutvikling og sysselsetting (Lars Peder Brekk, John Dale, Håkon B. Landråk, Olav Ulleren)	1993
Ny jordbrukspolitikk (Harald Buttedahl, Sp's jordbrukspol. utvalg)	1999
Utkast til landbrukspolitisk program (utvalgsinnst.)	1992
Framtidas norske landbruk: Hvor vil vi? Studiehefte (Kåre Gunnar Fløystad, Johnny Ødegård, Christian Anton Smedshaug, Ane Kismuhl Lars Halvor Stokstad)	2010

Programarbeid

Stortings-valgprogrammet 1969-73	1968
Stortings-valgprogrammet 1973-77	1972
Kommunevalgprogrammet 1976-79	1974
Stortings-valgprogrammet 1977-81	1976
Senterungdommens politiske program	1976
Kommunevalgprogrammet 1980-83	1978
Ungdomspolitisk handlingsprogram	1978
"Program '81" (Stortings-valgprogrammet 1981-85)	1980
Senterpartiet i nærmiljøet (kommunevalgprogr. 1984-87)	1982
Senterungdommens politiske program	1983
Stortings-valgprogrammet 1985-89	1984
Slik ønsker jeg kommunen min (komm.valgpr. 1988-91)	1986
Rotfeste og fornying (Stortings-valgprogrammet 1989-93)	1988
Utkast til Stortings-valgprogram 1989-93	1988
Framtid med folkestyre (kommunevalgprogrammet 1992-95)	1990
Utkast Stortings-valgprogram 1993-97 (programkomiteen)	1992
Kommunalt sjølstyre i en brytningstid (Jan H. Brotnov)	1994
Nye tider – nye utfordringer (Inge Bartnes,	

Bernt Kr. Snapa m.fl.)	1995
Utkast Stortings-valgprogram 1997-2001 (programkomiteen)	1996
Kommunalt sjølstyre – lokalt mangfold (Jan H. Brotnov)	1998
Utkast Stortings-valgprogram 2001-2005 (programkomiteen)	2000
Arbeidshefte for lokalt programarbeid (Dagfinn Sundsbø)	2003
Utkast Stortings-valgprogram 2005-2009 (programkomiteen)	2004
Utkast Stortings-valgprogram 2009-2013 (programkomiteen)	2008
Gode, lokale programprosesser (Karoline Bjerkeset, Kjerstin Wøyen Funderud og Kim Thomas Sivertsen)	2010
Utkast Stortings-valgprogram 2013-2017 (programkomiteen)	2012
Utkast Stortings-valgprogram 2017-2021 (programkomiteen)	2016
Utkast Stortings-valgprogram 2021-2025 (programkomiteen)	2020

Skoleringskurs for valgmedarbeidere og folkevalgte

Opinionsdannelse i en moderne valgkamp	1969
Hjelp - jeg er blitt folkevalgt	1979
Kurs for Senterpartiets listekandidater	1983
Hvordan bli en god kommunepolitiker?	1983
Programmet i praksis (Jan H. Brotnov)	1987
Programmet i praksis (Jan H. Brotnov)	1991
Tipshefte til valgkampen (Frode M. Lindtvedt)	1991
Folkevalgt i hverdagen (Jan H. Brotnov)	1992
Lagarbeid gir resultater (Sveinung Leikvoll, Iwar Arnstad, Anne Marie Leirfall, Stortings-gruppesekretariatet)	
Mot nye høyder i 1995 (Anne Enger Lahnstein, Steinar Ness, John Dale, Solveig Lysaker, Ragne Borge Lysaker)	
Aslaug Unneberg, Asbjørn Skjervold, John Arne Moen)	1994
De e itjnå som kjæm tå sæ sjøl (Anne Enger Lahnstein, Jorid Avdem, Magne Ødegård, Anne Marie Leirfall)	1996
Vi diskuterer Senterpartiet (John Dale)	1997
Tillitsvalgt i Senterpartiet (bl.a. Audun Lågøyr, Åsmund Snøfugl)	1998
Senterungdommens EU-opprustning (Liv Jorunn Balto, Ole Andre Myrvold)	1998
Hverdagen som folkevalgt (Jan H. Brotnov)	1999

Skolevalg 2001 (Geir Pollestad m.fl.)	2001
Arbeidslaget 2007-2011	2007
Kreativ lokal valgkamp	2010
Arbeidslaget 2011-2015	2011
Klar for valgkamp	2013
Klar for valgkamp	2015
Arbeidet i kommunestyregruppa 1	2015
Arbeidet i kommunestyregruppa 2	2015
Klar for valgkamp	2017
Klar for valgkamp	2019
Arbeid i kommunestyregruppa 1 og 2	2019
Klar for valgkamp	2021

Diverse

Internasjonal politikk	1968
Med veg skal landet byggjast (Gabriel Frøholm)	1971
Senterungdommens syn på den private eiendomsrett	1974
Avspenning, nedrustning, utvikling, sikkerhet, forsvar	1981

Nøkkeltall: samlet antall studieringer, kurs, deltakere og tilskudd 1992-2022

Det har vært vanskelig å finne gode nøkkeltall fra før 1992 som omfatter både studietimer, antall deltakere og statsstøtte. Søk i analoge kilder og papirdokumentasjon har det dessverre ikke vært kapasitet til i dette arbeidet. En del dokumentasjon finnes internt i SpS sitt eget digitale arkiv. Digital arkivering hos SpS skriver seg tilbake til starten av 1990-tallet, og det er kun sporadiske opplysninger som digitalt kan hentes fram i fra 1980-årene. I tillegg til de opplysningene som er tilgjengelig i SpS sitt interne digitale arkiv, er det hentet data fra SSB (innrapporterte opplysninger om studieforbundenes virksomhet) samt fra Nasjonalbibliotekets digitale og offentlig tilgjengelige kildemateriale. Antall studieringer/kurs, studietimer og antall deltakere er hentet ut fra offentlig statistikk, som studieforbundene er pålagt å innrapportere til SSB hvert år. Dokumentasjon på voksenopplæring i studieforbund i perioden 1985-1991 har det ikke vært mulig å finne, verken ved søk hos SSB, Nasjonalbiblioteket eller i andre tilgjengelige, digitale kilder.

Det har i både perioden 1992-2022 og tidligere vært flere endringer i tilskuddsordningen til studieforbund, noe som gjør at tallene for tilskudd til kurs/studieringer ikke nødvendigvis er sammenlignbare fra år til år. Dette gjelder spesielt den andelen av tilskuddene som har gått til administrasjon/grunntilskudd. Det skal også gjøres oppmerksom på at prosjektmidler, f. eks til demokratiprojektene ikke er tatt med i oversikten. Andre prosjektmidler er heller ikke medtatt, og heller ikke midler til pedagogisk utviklingsarbeid eller andre eksterne tilskudd/midler. Oversikt over antall studieringer/kurs, studietimer, deltakere, tilskudd til studieringer og administrasjon for hvert enkelt år, **se side 38**.

Nøkkeltall SpS samlet oversikt 1992 - 2022		
Studieringer/kurs	10 376	
Studietimer	159 658	
Deltakere	66 246	
Tilskudd studieringer/kurs, kr	12 022 857	
Tilskudd administrasjon, kr	3 817 692	
Tilskudd Nord/Sør info, kr	8 151 355	
(herav til adm/lønn)		2 958 700

Nøkkeltall SpS pr år 1992-2022: antall studieringer/kurs, studietimer, deltakere, statstilskudd/opplæringstilskudd og tilskudd fra Norad gjennom rammeavtalene for informasjon.

År	Kurs/ studieringer	Studietimer	Deltagere	Statstilskudd studiearbeid	Adm.tilskudd/ grunntilskudd	Norad infostøtte (Nord/Sør)	Andel infostøtte til lønn
1992	657	3 527	3 894	336 937	251 000	200 000	75 000
1993	666	9 687	4 035	431 002	203 983	215 000	79 500
1994	524	7 160	3 427	400 000	153 000	266 412	93 000
1995	347	4 233	1 786	497 000	176 000	360 000	93 000
1996	780	10 398	4 532	467 000	165 500	357 573	95 000
1997	349	4 883	2 064	366 900	137 000	367 460	95 000
1998	256	3 512	1 566	342 000	151 000	189 234	76 000
1999	262	3 773	1 569	304 900	134 700	198 214	72 000
2000	229	3 109	1 524	310 000	139 000	219 031	76 000
2001	242	3 307	1 469	300 000	100 000	219 515	69 000
2002	157	2 299	2 070	260 000	0	221 000	85 200
2003	150	2 090	1 684	200 000	0	220 000	100 000
2004	215	2 965	2 688	172 000	0	300 000	100 000
2005	198	2 612	2 496	148 000	4 555	300 000	100 000
2006	125	1 671	1 556	111 850	7 150	300 000	100 000
2007	103	1 779	1 528	132 940	25 510	399 978	150 000
2008	133	1 740	1 506	180 518	23 469	400 000	150 000
2009	41	544	484	184 865	143 375	280 646	150 000
2010	20	234	222	187 192	100 000	395 150	150 000
2011	144	2 071	826	131 319	100 000	384 755	160 000
2012	249	2 469	1 264	43 396	100 000	400 000	160 000
2013	178	3 321	1 240	0	0	400 000	160 000
2014	291	5 218	1 632	242 924	100 000	388 259	160 000
2015	470	8 773	2 318	413 287	100 000	292 217	160 000
2016	525	9 641	2 760	487 287	100 000	195 478	50 000
2017	460	10 412	2 145	783 655	100 000	195 000	50 000
2018	556	10 263	2 810	1 011 150	100 000	190 241	50 000
2019	818	15 676	4 059	1 134 308	300 000	171 267	50 000
2020	632	11 679	3 390	1 228 387	477 960	125 925	50 000
2021	599	10 612	3 702	1 214 040	450 000	0	0
2022				1 267 700	450 000	0	0
	10376	159 658	66 246	13 290 557	4 267 692	8 152 355	2 958 700

Nøkkeltall SpS pr år 1969-1984: antall studieringer/kurs, studietimer, og deltakere.

År	Kurs/ studieringer	Studietimer	Deltagere
1969	38 (4 tellende)	96	362
1970	92(2 tellende)	22	672
1971	91(8 tellende)	185	647
1972	48(18 tellende)	244	1 055
1973	153 (29 tellende)	547	1 010
1974	182 (25 tellende)	534	1 166
1975	175	2 932	1 093
1976	367	5 953	2 371
1977	1 098	17 450	6 787
1978	1 909	23 830	10 910
1979	485	7 213	2 953
1980	1 304	23 317	7 709
1981	562	10 881	3 346
1982	799	14 103	4 734
1983	646	10 554	3 819
1984	1 051	15 532	6 308

9. Kilder og henvisninger

Braathen, E., Holm-Hansen, J. (2014):

NIBR Review of Norwegian democracy support via political parties

NIBR-rapport 2014:22 <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/bitstream/handle/20.500.12199/5923/2014-22.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Brotnov, J.H.: (1992): *Kursproduksjon, u-landsinformasjon og lobbyvirksomhet*

i Brotnov, J.H. (red): Senterpartiets Studieforbund 30 år

Falugård, L.: (2021) *FNV 50 år En liten skrift om Förbundet Nordisk Vuxenupplysning 1970 - 2020*

Hagen, A.:(1998) *I kamp for distrikta*. Eget Forlag, Molde.

Henningsen, E. og Braathen, E. (2009): *Norwegian Party Assistance in Tanzania*

NIBR Report 2009:16 <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/bitstream/handle/20.500.12199/5627/2009-16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Klokkehaug, J. (1992): *Organisering av Senterpartiets Opplysningsarbeid: Et tilbakeblikk på tiden*

1967-74 i Brotnov, J.H.: (red): Senterpartiets Studieforbund 30 år

Madsen, R. (2001): *Motstraums. Senterpartiets historie 1959 -2001*

Samlaget

Nasjonalbiblioteket <https://www.nb.no/>

Nielsen, M.O (2001: *Bondekamp om markedspekt: Senterpartiets historie 1920-1959*

Samlaget

NOU 2007:11: Studieforbund – læring for livet

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2007-11/id480422/?ch=1>

Høringssvar fra SpS til NOU 2007:11

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/hoeringsdok/2007/200704482/senterpartiets_studieforbund.pdf

Olofsson, L.(2020 tekst og metoder): *Plats för samtal – Handbok för dig som vill bidra til förändring, utveckling og fria tankar*. Studieförbundet Vuxenskolan, Stockholm

<https://www.sv.se/om-sv/artiklar/handboken/>

Olsen, K.M og Fuglum, E. (2009): *Notat: Senterpartiskolen – plan for videre utvikling* (SpS internt dokument)

Orrestad, U. (1992): *Studieleiarane er ofte svært kreative folk*
i Brotnov, J.H. (red): Senterpartiets Studieforbund 30 år.

Senterpartiets Studieforbund: Evaluering av kursopplegg Senterpartiets program 2005-2009 (internt dokument).

Senterpartiets Studieforbund: Kurskatalog 2003 (Internt dokument)

Senterpartiets Studieforbund: Søknader og rapportering, demokratiprojekter i Tanzania (interne dokumenter).

Senterpartiets Studieforbund: Oversikt over innsamlede midler til Care, 2000 – 2010 (interne dokumenter og statistikk).

Statistisk Sentralbyrå: Historisk statistikk utdanning og kultur: Voksenopplæring
<https://www.ssb.no/historisk-statistikk/emner/utdanning-og-kultur>

Store norske leksikon: EU-kampen www.snl.no

Stortinget: Ot.prp. nr. 46 for 1990-91, innst. O. nr. 1, besl. O. nr. 1 for 1991-92
Lov om endringer i lov av 28. mai 1976 nr. 35 om voksenopplæring

Stortinget: Ot.prp. nr 87 (2008-2009)
Om lov om voksenopplæring (Voksenopplæringsloven)

Sundin, H.: (1992) *Nybrottssarbeidet har gitt meg mye* i Brotnov, J.H. (red) : Senterpartiets Studieforbund 30 år . Senterpartiets Studieforbund

Vinje, A.: (1859): Kunnskap skal styre land og riki
Publisert i avisa Dølen 4. desember 1859

Østmoe, G.M og Bigum, I.: (2011) *Videre samarbeid med Care? Et bakgrunnsnotat som grunnlag for videre diskusjon* (SpS internt dokument)

Senterpartiskolen

Senterpartiets studieforbund

www.senterpartiskolen.no